

SAIGA NEWS

Экология ва сайгоқни сақлаш масалалари бўйича ахборот алмашиш учун 6 тилда чоп этилади

И. Шилевок суради

Янги туғилган эгизак сайгоқчалар – бизни ҳимоя қилинг!

Таҳририятдан

2010й. май ойида Урал (Ғарбий Қозоғистон) популяциясига мансуб 12 000 сайгоқнинг жасади топилди. *Saiga News* ушбу сонига бу фожианинг турли томонлари ва унинг сабаблари мулоҳаза қилинган учта мақолани киритдик. Бу ходиса урал популяцияси ва умуман турга жиддий зарба берди ва бизга сайгоқ учун лимитловчи омил сифатида касалликларнинг ахамияти тўғрисида эслатди. Бу сайгоқни сақлаш бўйича CMS Ҳамжихатлик Меморандумини имзолаган тарафларнинг кенгашида сентябрда бўлиб ўтадиган кейинги ўрта муддатли ишчи дастур(СРП)нинг мувофиқлашуви олдида жуда ўз вақтидаги эслатиш бўлди. Қизиғи шундаки, 2006 йилда биз ишчи дастурни қабул қилганимизда касалликлар тур учун яширин хавф сифатида кўрилмаган, чунки бир неча йил давомида сайгоқлар орасида эпизоотияларнинг тарқалиши кузатилмаган.

Қозоғистон ҳукумати фожиага тез, самарали ва мувофиқ муносабат билдирди.

Қозоғистонда сайгоқларнинг ўлими матбуот томонидан катта кизиқиш уйғотди, бу эса турнинг миллий ахамиятини намойиш этади. Ўлим ҳоллари шунингдек халқаро жамоатчилигининг ҳам эътиборини жалб этди – кўп рўзнома ва ойномаларда бу мавзуга мақолалар бағишланган эди. Натижада Халқаро табиатни муҳофаза қилиш жамияти Қозоғистон раҳбариятига тезда ёрдам кўрсатди: қандай ёрдам кераклигини маслаҳатлашиб олиш учун CMS томонидан сим орқали конференция ташкил этилди; Фауна ва Флора Интернешнл ҳамда Сайгоқни сақлаш бўйича Альянс Мухамед Бин Зиед Фонди, Save Our Species ҳамда People's Trust for Endangered Species фондларининг донорлик ёрдамини жалб этиш орқали халқаро молиялаштиришни топди. Урал популяциясини тиклаш бўйича энг муҳим ва шошилинч вазифаларни ечиш, шу жумладан,

Давоми 2-бетда

МУНДАРИЖА

Тахририятдан	1
Форум Қозоғистонда сайғоқларнинг ялпи қирилиши – 12 000 зот нобуд бўлди.....	2
Янгиликлар	5
Мақолалар <i>Э.Шилегдамба, А.Е.Файн, Б.Бувейбаттар, Б.Лхагвасурен, К.Муррей, Дж.Бергер.</i> Мўғул сайғоғини (<i>Saiga tatarica mongolica</i>) уй хайвонларининг кассаликларига мойиллиги.....	10
<i>Н.А.Франов, В.В.Гагарин</i> «Астраханское» давлат тажриба овчилик хўжалигида сайғоқларни кўпайтириш	11
<i>А. Ж.Жатканбаев</i> Шимоли-Шарқий Балхаш олди (Қозоғистон) – турнинг замонавий ареалида сайғоқ(<i>Saiga tatarica tatarica</i>) нинг яна битта сақланиб қолган яшаш жойи	13
<i>Д.А.Нуриджанов, А.С.Нуриджанов</i> Возрождения ярим оролида сайғоқ популяциясини кузатиш	13
<i>А. В.Хлуднев</i> Сайғоқларни сақлаш – бизнинг умумий ишимиз.....	14
<i>Гуйхон Цзян</i> Медицинада сайғоқ шохининг ўрнига уй буйволининг шохидан фойдаланиш.	15
<i>К.Хау, О.Обгенова, Э.Дж.Милнер-Гулланд</i> Россияда информацион-оқартув кампания натижаларини баҳолаш.....	16
<i>А.Б.Нурумбетова</i> Меҳр билан бошланган иш ўз ҳосилини беради.....	17
Лойиҳалар шарҳи	18
Янги нашрлар	20

Давоми (1–бетда)

эпизоотологик текширув ўтказиш ва маҳаллий аҳолини сайғоқни сақлаш жараёнига жалб этиш бўйича ишларни тўғридан тўғри молиялаштириш мақсадида, Халқаро НПОлар Қозоғистон биохилма-хиллигини сақлаш бўйича Ассоциацияси ва давлат табиатни муҳофазақилиш ташкилотлари билан яқин ҳамкорликда ишлайди. Сайғоқлар фақат Уралда эмас, балки популяциянинг стабиллигига браконьерлик таҳдид қилишни давом этаётган Устюртда, ҳамда сайғоқлар қаҳратон қиш ва давом этаётган браконьерликни бошдан кечирган Шимолий-Ғарбий Каспий олдида ҳам оғир замонларни кечирмоқда. Мўғул ва бетпақдала популяциялари билан вазият анча яхши. 2006 й. ҲМ биринчи кенгашидан кейин кўп нарсага эришилган бўлсада, сайғоқ бўйича СРП қўйган мақсадларга эришмоқчи бўлсак, табиатни муҳофаза қилиш ҳаракатларимизни давом эттириб кучайтиришимиз; тур сонини қисқаришга майллигини ўзгартиришимиз керак. Сентябрда CMS кенгашида мен иложи борича кўп одам билан учрашмоқчиман.

проф. Э.Дж. Милнер-Гулланд,

Сайғоқни сақлаш бўйича альянс раиси,
e.j.milner-gulland@imperial.ac.uk

Форум

Қозоғистонда сайғоқларнинг ялпи қирилиши – 12 000 зот нобуд бўлди

Сайғоқларнинг ялпи қирилиши, хайвонлар қўзилаш вақтига тўпланган Борса посёлкасида шимолга Шимолий-Қозоғистон областининг шимоли-ғарбий қисмида 2010 йил 18 майдан 21 майгача бўлган даврда юз берди. 11920 сайғоқ нобуд бўлди, шу жумладан 7625 урғочи, 4250 боласи (янги туғилган сайғоқчалар) ва 45 эркаги; бу урал популяцияси умумий сонининг 1/3 қисми (2010 й. апрел ойида сони 39 минг зотдан иборат эди).

Ветеринария, медицина, зоологик ва табиатни муҳофаза қилиш муассасаларининг вакиллари ва мутахассисларидан иборат бўлган комиссиянинг дастлабки хулосасига кўра “техноген хусусиятли хлорорганик бирикмаларнинг мумкин бўлган токсик таъсири натижасида ва совуқ қишдан сўнг ялпи қўзилаш даврида урғочилар организмни табиий резистентлигининг пасайиши шароитида пастереллез (қўзғатувчи *Pasteurella multocida*)нинг тарқалиши сайғоқларни ялпи қирилишининг сабаби бўлган”. Ташхис ҚР ҚХВ Республика ветеринария лабораториясининг Шимоли-Қозоғистон области бўйича филиали ва ҚР Соғлиқни сақлаш вазирл. Урал ўлатга қарши станцияси томонидан ўтказилган, нобуд бўлган сайғоқ ва уй хайвонлари (6 бузук) дан олинган патологик материалнинг лаборатор анализи асосида қўйилган. Шунингдек ҚР ҚХВ ветеринария бўйича Миллий референт маркази томонидан нобуд бўлган сайғоқ, тупроқ ва ўтдан олинган патологик материал намуналари текширилди, бунинг натижасида хайвонларнинг ошқозони, ичаги ва жигарида хлор ионлари 3,3

хисса, тупроқ ва ўтда эса мос равишда 5,3 ва 8,0 хисса кўплиги аниқланди.

Илгари Қозоғистонда сайғоқларнинг пастереллездан ялпи қирилиши 1981, 1984 ва 1988 йилларда кузатилган. Собик Турғай области ҳудудида 1981 й. май ойида 100 мингга яқин, 1988 й. май ойида 270 мингга яқин, Волга-Урал оралиғида 1984 й. феврал-март ойларида 100 мингдан ортиқ сайғоқ нобуд бўлди. Нобуд бўлган ҳайвонларда барча ҳолларда (2010 йилда ҳам) бурун ва оғиз бўшлиғидан қонли кўпик ва орқа тешиқдан қон аралаш суюқ нажас массаси келиши белгиланган.

Ўликларни ёришда ўпканинг гиперемияси ва қаттиқланиши, кўкрак бўшлиғида қонли суюқлик, жигар ва талокнинг бир мунча қатталаниши ва гиперемияси белгиланган. Касал ҳайвонларда кучли жабрланиш, нафас қисиши, чайқалиб юриш, сўлак оқиши, мушакларнинг

ИА Весты-Россия сурати

Қозоқ эпидемиологлар сайғоқлар ўлимининг сабабини аниқламоқда.

беихтиёр қисқариши кузатилган. Касаллик ўткир септик шаклда кечган ва жониворлар 3-6 кун давомида нобуд бўлган. Пастереллезни бундай тарқалишининг сабаблари унча тушунарли эмас. Клиник соғлом сайғоқлар касаллик қўзғатувчининг тарқатувчиси бўлади ва, эҳтимол, баъзи бир аниқ шароитларда унинг вирулент хусусиятлари кучаяди ва бу ҳайвонларнинг ялпи касалланиши ва нобуд бўлишига сабаб бўлади. Сайғоқларнинг ялпи қирилиши кузатилмаганда алоҳида касал сайғоқлар учраган ҳоллари маълум, бу баъзи бир зотларда касалликнинг хроник кечиши ва эпизоотиялар орасидаги даврда инфекциянинг сақланишида айрим касал ҳайвонларнинг роли жоизлигидан далолат беради. 1988 ва 2010 йилларнинг жуда қорли қишидан сўнг жониворларнинг озиши ва ҳолдан тойиши шу йилларнинг май ойларида пастереллез тарқалишининг сабаблиридан бири бўлиши мумкин эди; 1988 йилнинг қишида ем-хашак қаҳатчилигидан ҳатто сайғоқларнинг нобуд бўлиши кузатилган.

Келажакда сайғоқларнинг ялпи нобуд бўлишига йўл қўймалик мақсадида, комиссия томонидан белгиланган асосий чора-тадбирлар: ҳайвонлар ва улар яшаш муҳитининг мониторинги; сайғоқлар касалликларини ва уларни олдини олиш чораларини ўрганиш; яйловларни эпизоотологик текшириш; уй ҳайвонларини эмлаш ва пастереллез ўчоқларини дезинфекциялаш; аҳолини пастереллез билан зарарланишдан муҳофазалашни ташкил этиш.

Б.ф.н. Ю.А.Грачев, б.ф.д., проф, А.Б.Бекенов
ҚР МОН Зоология институтини,
teriology@mail.ru

РЕСПУБЛИКА ҚЗ сурати

Пастереллездан нобуд бўлган сайғоқлар. 2010 й. май ойи

Сайғоқларни пастереллездан нобуд бўлишининг мумкин бўлган сабаблари

Қозоғистонда сайғоқларни пастереллез билан касалланиш ва нобуд бўлиш ҳоллари илгари ҳам аниқ бўлган. Пастереллез эпизоотиялари Мўғулистонда ҳам ёввойи кемирувчи – Брандт даласичқони (*Lasiopodomys brandti*) ва сўғур (*Marmota sibirica*) лар орасида белгиланган. Бироқ энг катта ўлат мўғул дзеренлар (*Procapra gutturosa*) орасида кузатилган. 1974 йилда 140 минг дзерен нобуд бўлди, кейин бу ҳайвонларнинг ялпи нобуд бўлиши 1980, 1983, 1985 йилларда такрорланган. Шунингдек пастереллез инфекцияси “Астраханское” Давлат овчилик хўжалиги питомнигида яшайдиган сайғоқларга мана беш йил давомида зарар етказётганини ҳам белгилаш керак, (Н.А. Франов ва В.В. Гагарин мақоласини қуйида қар.).

Оддий шароитларда пастереллалар, ҳайвонларга ҳеч қандай зарарли таъсир кўрсатмасдан, уларнинг нафас олиш йўлларининг юқори қисмида яшайди. Кўпинча

аммо бирорта ноқулай шароит таъсирида бўлган ҳайвонларга зарар етказилади. Касаллик жуда ўткир кечиб, одатда, авж олишдан бошлаб 10-30 соатдан сўнг жониворнинг ўлими билан тугайди. Касалликнинг бирдан авж олишига нима туркич бўлади - джут, бошқа инфекция, сифатсиз озуқа, ортиқча совиб ёки қизиб кетиш ва шу қабиларми? Мўғулистонда (Ротшилд ва бошқ., 1988¹) ўз вақтида ўтказилган тадқиқот, бундай авж олишларнинг табиатини тушуниш учун алоҳида қизиқиш уйғотади. Дзеренларнинг ўлими озуқа бўлган ўсимликларда микроэлементларнинг аномал миқдори билан боғлиқ бўлган. Шундай қилиб ҳайвонларни энг оғир касалликлари ўсимлақларда мис ва молибден миқдорининг ўзгариши, кўрғошин ва рух концентрациясининг ошиши ва кобальтнинг етишмовчилиги билан боғлиқлиги кўрсатилди, бунинг натижасида кучли ич бузилиши ва кўп ички аъзолар

¹ Е.В.Ротшилд, А.К.Евдокимова, Л.Амгалан. Ўсимликларда микроэлементларнинг аномал миқдори мўғул дзерени ўлишининг омил сифатида. МОИП Бюл., биол. Бўл. 1988, Т. 93, В. 2, 35-42 б.

атаксия (ёки молибден токсикози) ривожланади.

Бунда ҳайвонларнинг ҳолдан тойган, нимжонлари эмас балки семиз, йириклари нобуд бўлган. Дзеренларнинг нобуд бўлиш вақтида яйловлардаги озуқада баҳорги-ёзги мавсумда кобальт танқислиги билан кечадиган миснинг жиддий етишмовчилиги; ёзнинг охирида қўрғошин ва айниқса рухнинг организмга кўпроқ тушишига олиб келадиган озуканинг алмашиши, ва ниҳоят, ҳайвонлар майдони чекланган яйловларда молибденнинг катта дозаларини олиши аниқланган.

Умуман, Е.В.Ротшильд ҳаммуалифлар билан ёзишча, ёввойи ҳайвонлар биогеохимик аномалияларнинг зарарли таъсиридан ҳимояланган деб ҳисоблашга ҳеч қандай асос йўқ, ва ёввойи фаунанинг турли ночор ҳолатларининг мумкин бўлган сабаблари орасида бу омилни ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ бўлар эди. Бу билан боғлиқ бўлган тадқиқотлар мавжуд бўлган популяцияларни сақлаш, ноёб

турларнинг икклимлаштирилишини асослаш, муҳитни антропоген ўзгариши оқибатларининг прогнози, инсон соғлиги ва чорвачиликка бўлган зиённинг олдини олиш каби масалаларни ечишга тўғридан тўғри тегишлидир. Ҳайвонлар организмга баъзи бир микроэлементларни ортикча киришининг зарарли оқибатларини уларнинг рационига мис купоросини катта миқдорда қўшиб, сунъий равишда камайтириш мумкин. Бундай усул Е.В.Ротшильд ва бошқ. (1988) мақоласида таърифлангандай, кўйлар ўтлайдиган яйловларда амалда муваффақиятли қўлланилган (майдаланган кристалл мис купоросини самолётдан сочиб сепилиши). Шубҳасиз, Ғарбий Қозоғистонда сайғоқлар ўлимнинг сабабларини аниқлаш учун тадқиқотлар ўтказишда сайғоқлар нобуд бўлган ҳудудларда озуқа таркибини биогеохимик текшириш учун намуналар олиш мақсадга мувофиқ бўлар эди.

б.ф.н. А.А. Лушчекина,

МАБ/ЮНЕСКО, Россия қўмитаси saigak@hotmail.com

Чопаётган дзеренлар подаси.

Ёввойи ҳайвонларнинг пастереллэз билан касалланиши ҳоллари

Пастереллэз – бу, қўзғатувчиси *Pasteurella* ҳамда *Mannheimia* ва *Vibersteinia* туркумларига оид бактерия бўлган, дунёда жуда кенг тарқалган касаллик. Ҳатто битта тур чегарасида, баъзида бошқаларига нисбатан, жиддийроқ касалликларга олиб келадиган турли шакллари мавжуд. Пастереллэз комплексдаги бактериялар ҳатто соғ эгаларининг нафас олиш йўлларида яшаши мумкин. Чанг, паразитар куртлар ёки токсинлардан пайдо бўлган шикастлар, нафас олиш йўлларидаги инфекциялари, стресс ёки қорни овқатга тўймасликдан келиб чиққан иммун етишмовчилиги бактерияларнинг ўпка ва қон тизимига ўтишига қулай шароитлар яратиши мумкин. Касаллик жудда ҳавфли бўлиб, пневмония ва ҳатто ўлимга ҳам олиб келиши мумкин. Қорин бўшлиғининг шишиши ҳамда оғиз ва бурун атрофида кўпик бўлиш эҳтимоли нобуд бўлишдан кейин хос бўлган белгилар бўлади. Бактериялар қонни зарарласа, сепсис бошланади ва тезда, қон қуйилиши ва диарея билан кечадиган ўлимга олиб келади. Кўйларда пастереллэз одатда нафас олиш касалликларининг сўнгги босқичларида бошланиб, асосан кўзи ва қари ҳайвонларга кўпроқ зарар етказиши, бироқ, ўлимнинг юқори миқдори билан бирдан авж олиши ҳам мумкин. Бактериялар организмдан ташқарида узок вақт яшай олмайди, улар бир зотдан иккинчисига бевосита контакт йўли билан ўтади.

Пастереллэзнинг бирдан авж олишига олиб келадиган турли омилларнинг қўшилиши, ҳатто кўйларда ҳам ҳар доим аниқ бўлмайди. Шундай қилиб, кўпинча касаллик турли жойлардан келган ҳайвонларнинг (масалан, бозорда) аралашидан сўнг авж олади. Бу эҳтимол, аралашини натижасида янги патоген шакл қонга ўтиши, ёки ҳайвонларнинг катта зичлиги ва стресс сабабли бўлиши мумкин. Нафас йўлларидаги вирусли инфекцияси бошқа иммунитетни пасайтирадиган касалликлар каби пастереллэзнинг икклимлашми авж олишини қўзғатиши мумкин. Пастереллэз комплекси бактерияларининг баъзи

шаклларига ёввойи ҳайвонлар, уй ҳайвонларига нисбатан, мойилроқ бўлиши мумкин. Масалан, толсторог, *Ovis canadensis* пастереллэзга ўта мойил, касалликнинг такрорланган авж олишларининг натижасида Шимолий Американинг баъзи ҳудудларида популяцияси 90 % га қисқарган. Касалликнинг баъзи тарқалишлари уй кўйларидан патоген шаклларнинг юқиши, баъзилари эса одатда ёввойи кўйларнинг организмда яшайдиган нопатоген бактериялар асосида, стресс ёки респиратор вируслар келтирган касалликлар натижасида юзага келган деб ҳисобланади. *Ovis canadensis*да пастереллэзнинг авж олишлари кейинги йилларда ёшларининг камайишига олиб келди, бу эса келажакда популяциянинг яшовчанлигини пасайтирди.

Вақти билан касалликнинг авжга олишидан сўнг пастереллэз гуруҳининг бактериялари кўпинча қавш қайтарувчи ҳайвонларнинг бошқа турлари, жумладан антилопалардан алоҳида бўлиб қолади. Бироқ, сабабоқибат омилларнинг ўзаро мукамал таъсири ва бактерияларнинг соғ ҳайвонларнинг организмда ҳам мавжудлиги сабабли, бундай нобуд бўлиш ҳолларида пастереллэзнинг ролини аниқлаш жуда қийин ёки умуман иложиси йўқ. Пастереллэз ташқисига, ҳамроҳ бўлиши мумкин бўлган омилларнинг баҳоланиши илова қилиниши кераклиги равшан. Бу парагрипп вирусини, ёки респиратор-синтициал вирус, каби вируслар мавжудлигига анализ, ёки бошқа стресс сабабчиларидан иборат бўлиши мумкин. Сайғоқлар учун стресс сабаблари орасида баҳор мавсумида каттик қишдан кейин тўйиб озикланмаслик, қўзилаш даврида урғочилар иммунитетининг пасайишини белгилаш мумкин. Умуман болаларининг тўдаларида зотлар орасида инфекцияни юқишига шароитлар яратилади.

Ёввойи табиатда пастереллэзни назорат қилишнинг ишончли усуллари йўқ. Баъзи уй ҳайвонлари учун вакциналар мавжуд, бироқ уларнинг таъсири ёввойи ҳайвонларда тўлиқ ўрганилмаган, ҳар қандай ҳолда ҳам

улардан фойдаланиш қийин ёки иложиси бўлмади. Толсторог билан бўлган ҳолда назорат *Ovis canadensis* яйловларида чорва молларини боқмасликка келтирилди. Умуман олганда, ўхшаш стратегия сайғоқ учун ҳам қўлланилиши мумкин эди, масалан, контакт ва касаллик тарқалиши хавфини қисқартириш мақсадида, болаларининг тўдалари яқинида молларни боқишга йўл қўймаслик учун.

Бу, сайғоқ популяциясига асимптоматик бактерияларнинг таъсири натижасида юзага келадиган касаллик тарқалишининг олдини ололмаса ҳам, кўпайиш даврида подалар яқинида одам ва молларнинг камайиши, стрессни камайтиришга ёрдам бериб касалликнинг олдини олар эди. Сайғоқ билан бўлган ҳолда, баҳорги тўпланишларнинг ёйилиб юборилиши ва ёз мавсумида озуканинг яхшиланиши бу йил пастереллэз (агар ҳақиқатдан ҳам сабаби пастереллэз бўлган бўлса) авж олишидан сўнг омон қолган ҳайвонлар орасида кейинги ўлим ҳолларини чегаралаши керак.

Келажакда сайғоқлар орасида пастереллэзнинг тарқалишига нима олиб келишини яхшироқ тушиниш зарур. Касалликни олдиндан айтиб бериш бўйича яхшилانган имкониятлар вазиятни бошқаришга имкон берад эди, масалан, қаттиқ қишлардан сўнг кўшимча озуқа беришни ташкиллаштириш орқали. Бу амалий бўлмаса ҳам, сайғоқларга ўхшаш таъсири олдиндан айтиб беришга, уларни сақлаш бўйича реал мақсадлар қўйишга ёрдам беради. Агарда касалликдан ялпи нобуд бўлиш сайғоқни табиий экологиясининг қисми бўлса, бу, бундай авж олишларни келтира ёки кучайтира оладиган антропоген омиллар таъсирини максимал чеклаш бўйича тавсияларни киритиш йўли билан сайғоқни сақлаш бўйича стратегияларда акс эттирилган бўлиши керак. Сайғоқларда

РЕСПУБЛИКА ҚАЗАҚСТАН

Сайғоқларнинг шишган қоринлари - пастереллэзга хос белги.

Масала тўлиқ ўрганилганда касаллик эпидемиологиясини тушинишни яхшиланишига эришиш мумкин, чунки касаллик ривожланишига ёрдам берувчи омиллар яхши ўрганилмаган. Инфекция юзага келишининг мумкин бўлган ҳолларини ҳам кўзда тутиш зарур, масалан, келаси ҳолларни, агар бундайлар аниқланса, тестдан ўтказиш учун материалларни сақлаш усулларини ишлаб чиқиш. Ўлик ва тирик сайғоқлар танасининг ҳолати, озуканинг ҳозирги ва олдинги ҳолати, сайғоқлар ва уларнинг касалликларининг жойда тарқалиши каби таъсир кўрсатиши мумкин бўлган экологик омиллар бу текширувларга киритилиши керак.

Д-р. Эрик Морган,
ветеринар паразитология ва экология илмий гуруҳи
Бристол университети, Буюк Британия,
Eric.Morgan@bristol.ac.uk

Янгиликлар

Ўзбекистон ва Қозоғистон сайғоқнинг умумий популяциясини сақлаш ва тиклаш тўғрисидаги икки томонлама битимни имзолади

Интерфакс агентлиги хабар беришича, 2010 й. 17 март куни Қозоғистон президенти Нурсултон Назарбаевнинг Ўзбекистонга бўлган расмий ташрифи доирасида Тошкентда бешта ҳужжат имзоланди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси табиатни муҳофаза қилиш Давлат қўмитаси раиси Нариман Умаров ва Қозоғистон

Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирини Ақилбек Куришбаев сайғоқ популяциясини муҳофаза қилиш, қайта тиклаш ва барқарор ривожланиши бўйича Битимни имзоладилар. *Батафсил*
http://www.interfax.kz/?lang=rus&int_id=10&news_id=5121
да.

Сайғоқни сақлаш бўйича Альянс хайрия ташкилоти расмий мақомини олди

2010 й. 10 май куни Сайғоқни сақлаш бўйича Альянс расмий хайрия ташкилоти бўлди ва Англия ҳамда Уэльс хайрия ташкилотлари бўйича Комиссия томонидан легаллаштирилди (№ 1135851). Бу, SCA Буюк Британияда тўлиқ қонуний мақомга эгаллиги ва кўп миқдорда грантлар олишга талабнома бериши мумкинлигини билдиради. Шунингдек бу, донорлар биз танилган ташкилотлигимиздан хотиржам бўлиши мумкинлигини билдиради. SCA устави, тизими ва штати бўйича информацияни

www.saiga-conservation.com вебсайтида топишингиз ва раис (e.j.milner-gulland@imperial.ac.uk) ёки ижроия қотибдан (esipov@xnet.uz) олишингиз мумкин. SCA хар йилги умумий кенгаши 2010 й. 11 сентябрда CMS ХМ учрашувидан сўнг, соат 14.00 да Залучуд (Улан-Батор) мехмонхонасида бўлиб ўтади; барча хоҳловчилар таклиф этилади. Келиш истагингиз бўлса, илтимос, сизга кенгаш ҳужжатларини юборишимиз ва сизнинг иштирокингизни ташкил этишимиз учун биз билан олдинроқ боғланинг.

Қозоғистон сайғоқ овини яна 10 йилга тақиқламоқчи

“Қозоғистонда сайғоқ овининг тақиқланиши 2021 йилгача узайтирилади”, - хабар берди республика хишлоқ хўжалиги вазирлиги ўрмончилик ва овчилик хўжалиги қўмитаси раисининг ўринбосари Хаирбек Мусабаев. Унинг айтишича, сайғоқларнинг сони 200 минг бошга етганда

уларни овлашга рухсат берилади. Қозоғистонда сайғоқларнинг ҳозирги кундаги сони 90 минг бошни ташкил этади. *(қўйида қар.)*.

Батафсилроқ <http://www.zakon.kz/173822-kazakhstan-nameren-zapretit-okhotitsja.html>

Парламент аъзолари Ўзбекистонда сайғоқни сақлаш муаммосини муҳокама қилмоқда

2010 й. 23 апрел куни Ўзбекистон Экологик ҳаракатидан депутат гуруҳи ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг экология ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш муаммолари бўйича Қўмитаси “Орол олди ижтимоий ва экологик муаммоларини ечиш мақсадида халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликнинг истиқболлари” мавзусида тўғарак стол йиғилишини ўтказди. Йиғилиш давомида бир қатор саволлар, шу жумладан, экотизимлар деградацияси билан курашиш, Орол денгизи фожиасининг оқибатларини минималлаштириш, трансчегара очик сув оқимларидан оқилона фойдаланиш ва регионнинг экологик хавфсизлиги ҳамда барқарор ривожланишини таъминлаш бўйича халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни ривожлантириш

РФ табиий ресурслар ва экология вазири сайғоқни сақлаш зарурлигини таъкидлади

2010 й. 1 апрел куни РФ табиий ресурслар ва экология вазири Юрий Трутнев бир кунлик ишчи ташриф билан Қалмоғистонга келди. Унинг раислигида Элистада ҚР раҳбари, республика ҳукумати аъзолари ҳамда экологик хавфсизлик, сайғоқларни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш муаммолари бўйича федерал бошқармалар раҳбарларининг иштирокида ишчи кенгаш бўлиб ўтди. Кенгаш давомида Табиий ресурслар

Қалмоқ университетига сайғоққа бағишланган тўғарак стол ўтказилди

2010 й. 18 март куни Қалмоқ давлат университетига сайғоқни сақлаш муаммолари бўйича тўғарак стол йиғилиши бўлиб ўтди. Талабалар сайғоқнинг озикланиши ва кўпайишининг хусусиятлари, унинг миграция йўллари ва сонининг динамикаси бўйича маърузалар тайёрладилар. Шунингдек тўғарак столда регионал Табиат вазирлиги, “Чёрные земли” давлат табиат биосфера қўриқхонаси ва ҚР Ёввойи ҳайвонлар Марказининг вакиллари ҳам сўзга

Қалмоғистонда Сайғоқ йилига бағишланган Ёшлар форуми

2010 й. 28 май куни ҚР Ҳукуматининг йиғилишлар залида Сайғоқ йилига бағишланган регионлараро “Экология. Инновациялар. Инсон” ёшлар экологик форумининг очилиши бўлиб ўтди. Очилишда ҚР раҳбари Кирсан Илюмжинов, ҚР Таълим, маданият ва фан Вазири Бадма Салаев, шунингдек республика ва Жанубий Федерал университетининг олимлари иштирок этдилар. Қалмоғистон раҳбари экология масалалари ҳозир жуда долзарблиги ва уларни қисқа муддатларда ечиш кераклигини таъкидлади. Тантанали очилишдан сўнг фойеда инновацион лойиҳалар кўргазмаси намойиш этилди.

бўйича таклифлар ишлаб чиқилди.

Шунингдек тўғарак стол қатнашчилари БМТ каби нуфузли халқаро институтнинг барча имкониятлардан фойдаланиб кўмаклашишини талаб этадиган, комплексли экологик лойиҳаларни бажаришни таклиф этдилар. Ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, шу жумладан, сайғоқ популяцияларини тикланиши ва қўриқланадиган табиий ҳудудларнинг майдонини оширилиши таклиф этилган лойиҳа йўналишларининг бири бўлади.

Батафсилроқ

http://www.econews.uz/index.php?option=com_content&view=article&id=296:ecologists-have-united-in-the-decision-of-problem&catid=5:water-&Itemid=15.

Вазирлигининг мутахассислари, атроф муҳитга салбий таъсири камайтиришни кўзда тутадиган, федерал қонунлар лойиҳаларининг презентациясини ўтказдилар.

Батафсил

<http://www.elista.org/elista/kalmykiyu-s-rabochim-vizitom-posetil-ministr-prirodnih-resursov-i-ekologii-rf-yuriy-trutnev.html>.

чиқдилар. Мониторинг, браконьерлик, маъмурий ислохот натижасида сайғоқ муҳофазасининг камчиликлари ва маблағ етишмаслиги муаммолари муҳокама қилинди (*таҳририятдан*: сайғоқ муҳофазаси бўйича ваколатлар Россия Қишлоқ хўжалиги Вазирлигидан Табиат Вазирлигига бериб юборилган). Сайғоқни муҳофаза қилиш бўйича махсус отрядни қайта тиклаш тўғрисидаги масала ҳозиргача ечилгани йўқ. *«Известия Калмики» материаллари бўйича, 20 март 2010 й.*

Кирсан Илюмжиновнинг табрик сўзи.

2010 й. Қозоғистонда сайғоқларни авиаҳисобга олишнинг натижалари

Қозоғистонда сайғоқларнинг ҳар йилги авиаҳисобга олиниши 2010 й. 9 апрелдан 1 майгача ҚР МОН Зоология институти, ҚР ҚХВ ўрмончилик ва овчилик хўжалиги Қўмитаси, “ПО Охотзоопром”, ўрмончилик ва овчилик хўжалигининг вилоят ҳудудий инспекциялари ва Қозоғистон биохилма–хиллигини сақлаш Ассоциациясининг ходимлари иштирокида ўтказилди. Ҳисобга олишларнинг маълумотлари бўйича сайғоқларнинг умумий сони 97,4 минг зотни (2009 й. – 81.0 минг)

ташқил этди, жумладан, бетпақдала популяциясининг сони– 53,4 минг, устюрт поп. – 4,9 минг, урал поп.– 39,0минг. Олдинги йилга нисбатан бетпақдала ва урал популяцияларининг сони кўпайган, устюрт поп. сони қисқарган. 2010 й. май ойида пастереллездан 12 мингга яқин (шу жумл. 7,67 минг катгаси) сайғоқнинг нобуд бўлишидан кейин (юкор. қар.) урал попул. сони 31,3 минг зот даражасигача қисқарди. Шундай қилиб, Қозоғистонда сайғоқнинг умумий сони ҳозирги кунга (туғилганлари ҳисобга олинмаган) 89,6 минг бошни ташқил этади.

Сайғоқларнинг силжиши радиобўйинбоғлар ёрдамида кузатилмоқда

Қалмоғистон Республикаси Ёввойи ҳайвонлар маркази базасида телеметрия усулидан фойдаланиш билан сайғоқ миграциясини ўрганиш бўйича қизиқарли ва муҳим тадқиқот ўтказилмоқда. Тажриба Висконсин штати (АҚШ) Университети ва РФА А.Н.Северцов номидаги Экология ва эволюция муаммолари институти мутахассисларининг иштирокида бир неча йил аввал бошланди. Радиобўйинбоғлар National Geographic фонди томонидан ҳада қилинди. 2009 й. декабрда учта эркак сайғоқ бўйинбоғлар билан белгиланди. Улар “Волга” чорвачилик фермаси атр. ўтлаётган ёввойи сайғоқлар подасининг яқинида қўйиб юборилди. Белгиланган сайғоқлар ёввойи

подада муваффақиятли мослашди. Тажриба давомида “Чёрные земли” давлат табиат биосфера кўриқхонаси буфер зонасининг шимолий ва шарқий қисмлари сайғоқларнинг куйкиши ўтган жойлардан бири бўлиши аниқланди. Россия, Астрахан области “Степной” заказнигида, ҚР Ёввойи ҳайвонлар марказида ўстирилган урғочи сайғоқ табиий яшаш муҳитига чиқариб юборилди. Олинган маълумотлар табиатни муҳофаза қилиш ташкилотларига популяциянинг табиатда самаралироқ муҳофазасини ўтказишга имкон беради.

Батафсил «Известия Калмикии»да, 6 феврал 2010й., 20-сон ва <http://www.astrakhan.net/?ai=23488> да.

Питомникда янги туғилган сайғоқчалар пайдо бўлди

2010 й. 22 июнда “Инерфакс-Юг” агентлиги хабар беришича, Қалмоғистон Республикаси Ёввойи ҳайвонлар марказининг ходимлари сайғоқлар туғилиш даражасининг аҳамиятли ўсишига илк бор эришдилар. “Бу йил жуда омадли бўлди: 40дан ортиқ сайғоқ урғочисидан 35тага яқин сайғоқча олдиқ, бу питомникнинг 10 йиллик фаолиятида энг юқори кўрсаткич бўлади. Ўт-ўланнинг баланд бўйидан сайғоқчаларнинг аниқ сонини белгилаш қийин, чунки пода авлодини ҳимоя қилиб одамларни яқинига йўлатмапти.

Бирок ўтган йилларнинг наслига нисбатан, бу баҳорги насл тахминан икки баравар кўп”, - деди марказ директори Юрий Арилов.

2010 йилда ноёб ҳайвонларни кўпайтириш марказида Гансю(Хитой)да 26дан ортиқ сайғоқчалар дунёга келди. Улар билан питомникда сайғоқларнинг умумий сони 80 бошга етди.

Батафсил

<http://news.xinmin.cn/rollnews/2010/07/18/5833748.html>.

“Олтин-дала” фотокўргазмаси

29 апрелда “Қозоғистонда Германия йили” доирасида Алматида “Олтин дала” фотокўргазмаси очилди. Қозоғистон биохилма-хиллигини сақлаш Ассоциациясининг бу ташаббуси республиканинг чўл ва яримчўл экотизимларини сақлаш ва тиклашга қаратилган. Хусусан, Марказий Осиё чўлларининг тимсоли бўлган, сайғоқнинг бетпақдала популяциясини ҳимоялашга.

Кўргазма АҚТХ(ООПТ), овчилик хўжалиқларидаги илмий-тадқиқот ишлари, ҳайвонот дунёсининг муҳофазаси ва мониторинги ва браконьерликка қарши кураш тўғрисида сўзлайдиган, 10та информацион стенд ва видеороликдан иборат. Кўчма фотокўргазма бир йил давомида Қозоғистоннинг катта шаҳарларига ташриф буюради.

Батафсил <http://inform.kz/rus/article/2263579>.

Европа ёввойи табиатининг мўъжизалари

2008 й. бошида “Европа ёввойи табиатининг мўъжизалари” (Wild Wonders of Europe) халқаро табиатни муҳофаза қилиш фотолойиҳаси бошланди. 2 йил давомида 60та энг таниқли суратчи-натуралистлар бу лойиҳада иштирок этдилар. Ижодининг асосий мавзуси россия кўриқхоналари ва миллий боғлари бўлган суратчи Игорь Шпиленок – Россия вакили бўлди. Сайғоқларнинг Шимоли-Ғарбий Каспий олди популяцияси И.Шпиленок ижодида муҳим рол ўйнайди. *Кўпроқ бу кўламли фотолойиҳа тўғрисида <http://www.wild-wonders.com>*

сайтида ҳамда Игорь Шпиленокнинг сайтида: http://shpilenok.ru/galleryru_8.html ва унинг блогида: <http://shpilenok.livejournal.com/6141.html> билишингиз мумкин

тахририятдан: Игорь Шпиленок - SCA қадимги ҳамкори ва дўсти. У кўп йиллар давомида, чўлли ўлканинг такрорланмас табиатини куйлаб, Қалмоғистонда ишлаган. Бу ажойиб сураткашнинг ишлари Saiga News бетларини безашидан фахрланамиз.

Ўзбекистонда Сайғоқ куни нишонланди

Мана 4 йилдан буён Ўзбекистонда сайғоқнинг яшаш жойларида жойлашган Устюрт посёлкаларида Сайғоқ куни муваффақиятли ўтказилади. Сайғоқ кунини нишонлаш муддатлари бўйича ҳайвонларнинг кўпайиш даврига тўғриланган ва тикланиш ҳамда ҳосилдорлик, жонажон ўлка табиатини сақлаш байрами ҳисобланади. Бу йил байрам 26-27 апрел кунлари ўтказилди. Унинг ташкил этилиши ва ўтказилишида мактаб ўқувчилари, ўқитувчилар, Жаслик ва Қорақалпоқ пос. аҳолиси, ҳамда Сайғоқни сақлаш бўйича Альянс аъзолари иштирок этдилар. Сайғоқ куни WCN ёрдамида ўтказилди. Анбана бўйича байрамдан олдин расм ва адабиёт кўриқлари ўтказилди, уларда 7дан 15 ёшгача бўлган болалар катнашдилар. Энг яхши ишлар муаллифлари SCA махсус мукофотлари билан тантанали тақдирландилар. Энг қизиқ ва талантли асарлар, болалар болалар учун ёзган сайғоқ ҳақидаги китоб кўринишида нашр этилади. Китобда

Устюртда Сайғоқ куни.

болалар чизган расмлардан фойдаланилади. Ҳозирги вақтда бўлажак китоб макетининг устидан иш олиб борилмоқда.

Байрамда қатнашган мактабларнинг ҳар бири Сайғок кунини ўзгача ўтказди. Бу ерда, ҳам кувнок конкурсларда болалар “Сайғок” ва “Барс” командалари обрўсини химоя қилган қизиқарли спорт мусобақалари, ҳам биология ва табиатни муҳофаза қилиш соҳасида билимлар баҳоланган интеллектуал викториналар бўлди. Мухлислар командаларини қизгин қувватладилар, баъзида футбол бўйича дунё чемпионатида пайдо бўладиган кучли иштиёқ каби иштиёқлар ўт олди. Ўқувчи ва ўқитувчилар ёзган сайғок ва табиатга бағишланган сценарийлар бўйича ўйналган мини-спектакллар, ашула ва рақслар байрамни унутилмайдиган қилди. Жаслик пос. Сайғок кунини ўтказиш доирасида кизлар – хунармандчилик гуруҳи аъзолари ишларининг кўргазмаси муваффақиятли ўтди (қўй. қар).

“Илгари сайғок муҳофазаси бўйича махсус тадбирлар ўтказишда бундай тажрибамиз йўқ эди” – дейди Қорақалпоқ пос. 26–сонли мактаб директори Ажимова Дина Болтаевна. “Сайғоклар чўл билан чамбарчас боғланган. Мен дунёда барча нарса боғлиқ деб ўйлайман: инсонлар, сайғоклар, чўл. Мени ҳар доим хайратга соладигани бу одамларнинг сайғокқа бўлган қарама-қарши муносабатлари – бир томондан у муқаддас ҳайвон ва уни

Белеулига экскурсия.

Уралда сайғок химоясига “ётиқ иш ташлаш”

Ураллик журналистлар 12 минг сайғок ўлимининг (юқор. қар.) сабабларини беғараз текширишни талаб қилиб, июн ойининг бошида флешмоб ўтказдилар. Нобуд бўлган сайғокларни тасвирлаш учун Уральск марказий майдони шаҳар маъмурияти биносининг олдида 25 киши чиқди. Флешмоб мақсади – сайғок ўлимини беғараз

Халқаро фондлар ёрдам тўғрисидаги илтимосга жавоб берди

Шимолий-Ғарбий Каспий олдида қаҳратон киш ва браконьерлик сабаби билан сайғоклар ялпи қирилиш хавфи остида қолди. Муз қопламли чуқур қор (джут) сайғоклар оғир аҳволининг сабаби бўлди. Бу антилопаларнинг озуқадан фойдаланиш имконини чегаралайди, юришни қийинлаштиради, бунинг натижасида ҳайвонлар очликдан ўлади, йиртқич ва браконьерлардан қочиб кетолмайди (SN №10 қар.). WWF 200 минг рублдан ортиқ тўплади, бу пул браконьерликка қарши ишни таъминлаш учун “Степной” давлат табиат заказниги ва “Наш край” регионал экологик ташилотига юборилди. Ҳозирги вақтда WWF бу турнинг келаси узоқ муддатли қўллаб-қувватланиши бўйича компаниялар билан музокара олиб борапти.

Батасил

http://www.infox.ru/science/animal/2010/03/02/V_prikaspiysko_m_snye.phtml да.

Россияда сайғок учун тинчлик зонаси яратилди

2010 й. 20 апрелдан 31 майгача сайғок яшайдиган жойларда тинчлик зонаси яратилди. “Чёрные земли” давлат табиат биосфера кўриқхонасида ва унинг атрофидаги

А.Есимов сурати

Қорақалпоқ пос. мактабда спорт мусобақалари.

ўлдириш гуноҳ деб ҳисобланади, бошқа томондан эса сайғокни қирадилар. Бу ажойиб хайвонни сақлаб қолиш мавзуси ҳам биз, ўқитувчиларга, ҳам бизнинг ўқувчиларимиз ва уларнинг ота-оналарига таъсир қила олди. Ишни мактабларда бошлагани жуда яхши. Бу болаларнинг онгига таъсир этади, болалар эса ота-оналар онгига таъсир қиладилар. Бизга кулоқ солмаслиги мумкин, аммо фарзандларига кулоқ соладилар”.

26-сонли мактаб ўқитувчиларининг ташаббуси билан Сайғок кунини посёлка даражасида ўтказиш таклиф этилди. Бу фикр Қорақалпоқ ва Жаслик п. жойлардаги маъмурияти билан муҳофиза қилинди ва тўлиқ мақулланди. Байрамнинг эртасига Жаслик п. ижодий кўрик ғолиблари илгари сайғокларнинг кўпайиш жойлари бўлган – Белеули ўрта асрлардаги қарвон-сарой харобалари атрофида экскурсияга бордилар. Ўқувчилар бу ёдгорликнинг тарихи, унинг ҳаётни таъминлаш тизимлари билан танишдилар, атрофида яшайдиган ҳайвонлар тўғрисида билдиб олдилар, сайғок ва бошқа чўл вакиллари билан яшаш жойларини кўрдилар.

текширилишига эришиш ва бу билан бирга Ғарбий-Қозоғистон обл. кечаётган жараёнларга фикрини фаол билдириши учун фуқаро жамятини уйғотиш эди. Журналистлар акцияларига ҳокимият ҳам эътибор беришига умид қиладилар. Батафсил http://respublika-kaz.ya.ru/replies.xml?item_no=3136 да.

Бундан ташқари, “Наш край” жамоа ташкилоти IFAW кичик грантлар дастури бўйича ютган 5 минг долларни сайғокни муҳофаза қилиш бўйича тадбирлар ўтказиш учун ҚР Табвазирлигига юборди. “Наш край” “Лукойл”дан олган грантини (200 минг рублнинг тахмин. 1/3 қисми) Қалмоғистон Республикасида сайғокни сақлашга қаратилган таълим тадбирларини ўтказишга сарфлайди. “Известия Калмикии”, 20 феврал, 2010 й., 30-сон (4756) ва «Правительственная газета», 13 март 2010й. 24-сон (825) материаллари бўйича.

АҚШ ва Буюк Британиядан, WCN ва SCA орқали қилинган хусусий ҳадялар туфайли, Шимолий-Ғарбий Каспий олдида сайғокларни қутқаришга 2600 дол. атрофида йиғилди. Пуллар “Степной” заказнигига браконьерлар билан курашишни қўллашга ва “Наш край” жамоа ташкилотига маҳаллий аҳоли орасида оқартув тадбирларини ўтказиш учун бериб юборилди.

худудларда, белгиланган кўриқ режимини, ҚР Табиий ресурслар, атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва энергетикани ривожлантириш Вазирлиги ва кўриқхона маъмуриятининг рўхсатсиз автотранспорт ўтиши ва жисмоний

шахслар киришини бузадиган, хўжалик фаолиятининг барча турлари чекланди. Кўрсатилган худудда ҚР Табвазирлиги ва ҚР ИИБ ўртасида имзоланган ҳамкорлик тўғрисидаги битимни бажариш доирасида давлат

инспекторлари ва милиция ходимларининг биргаликда патруллиги ташкил этилди.

24 апрел 2010 й. «Известия Калмикии» материаллари бўйича.

Браконьерлик ва нолегал савдо ҳолларини тўхтатиб қолиш

Урал популяцияси

8 феврал 2010 й.

Ғарбий-Қозоғистон обл. Жанибек районининг суди, тўртта сайғокни олиб ўлдирган, Казталов райони яшовчиси А.Тайгаренов ва Жанибек райони яшовчиси С.Насеновларни сайғокни ноқонуний ови учун икки йилга озодликдан маҳрум қилди. Зиён пули (1 млн. тенге) браконьерлардан тўлиқ қайтариб олинди, қурол мусодара қилинди.

Батафсил <http://inform.kz/rus/article/2236120> да.

Бетнақдала популяцияси

17 феврал 2010 й.

Қараганда областида, ёнида олти сайғок танаси топилган браконьерлар тўхтатилди. Улитау райони Коскол қишлоғи Акшал деган жойида икки киши сайғокнинг ноқонуний ови билан шуғулланаётган эди. ПО “Охотзоопром” инспекторлари пайдо бўлишида, браконьерлар қочишга ҳаракат қилдилар, бироқ қувиш вақтида уларнинг автомашинаси ағдарилиб кетди. Авария содир бўлган жойда Улитау райони егери ва 21-яшар студент ушлаб қолинди. Улардан ўлдирилган сайғоклар танаси, қурол ва ўқлар олиб қўйилди.

Батафсил

http://old.minagri.gov.kz/news/index.php?ELEMENT_ID=7828
<http://kt.kz/index.php?lang=rus&uin=1138536468&chapter=1153510433> да.

10 март 2010 й.

Қостанай обл. Жангелди райони Тауш қишлоғида иккита сайғокни ўлдирган браконьер ушлаб қолинди. Ўрмончилик ва овчилик хўжалиги област худудий бошқармасининг ходими жиноят излари ва ашёвий далилларни унинг оғборонасидан топган. Ушлаб қолинган шахсдан иккита сайғок танаси (эрқағи ва урғочиси), рўйхатдан ўтмаган кўшоғиз милтик, кўнғир доғлари бор пичоқ, сайғок шохлари ва снегоход мусодара қилинди. Ушбу далил бўйича тергов олиб бориляпти. Келтирилган зарарнинг умумий миқдори 454 550 тенге (3 000 АҚШ долл. яқин)ни ташкил этди.

Батафсил <http://inform.kz/rus/article/2246513> да.

2 июн 2010 й.

Қостанай областининг жанубида, Жангелди рай. Аккол қиш. 53км ғарбга, сайғокнинг 31та ириб кетган жасади топилди. Экспертиза учун иккита тана олиб қолинди, қолганлари эса ёқиб юборилди. Бирок, лаборатор текширишларнинг натижалари бўйича ҳайвонлар ўлимининг сабабини аниқлаб бўлмади. Тўқималарни ёмон сақлаб қолганлиги фақат куйдиргига текширишга имкон берди, натижаси салбий бўлиб чиқди. Энг аниғи, ушбу ҳолда браконьерлик содир болган. Барча сайғокларнинг шохи кесиб олинганлиги бу тахминий фикрнинг фойдасига сўзлайди. Далил бўйича тергов ишлари олиб борилмоқда, зарар миқдори аниқланаяпти. Батафсил <http://today.kz/ru/news/kazakhstan/2010-06-18/22871>;
<http://kt.kz/?lang=rus&uin=1138536468&chapter=1153519833>.

Устюрт популяцияси

21 феврал 2010 й.

Қозоғистон Ақтүбинск обл. Уил райони Ақшатау посёлкасида ноқонуний ов ҳолати аниқланди. Ички ишлар органларига тўртта сайғокни олиб ўлдирган, ёши 30дан

54 ёшгача бўлган, Темир ва Уил районларида яшовчи беш киши олиб келинди. Браконьерларни Ақтүбинск области ҳайвонот дунёсини тартибга солиш ва назорат қилиш инспекцияси ходимлари тўхтатдилар ва Уил район ИИБга олиб келдилар. Улардан учта милтик, ўқ ва иккита дурбин олиб қўйилди. Ушбу далил бўйича ҚР ЖКнинг 288-м.(ноқонуний овлаш) бўйича жиноий иш қўзғатилди.

Батафсил <http://news.gazeta.kz/art.asp?aid=141681> да.

24 март 2010 й.

Янгилик даражаси ҳар хил бўлган 8 сайғок шохи, 917-сонли Қўнғирот-Бейнеу поездида ҳеч қандай ҳужжатсиз олиб кетаётган, Қорақалпоғистоннинг Қўнғирот тумани Қорақалпоқ пос. истиқомат қилувчи шахсдан мусодара қилинди. Материаллар Орол табиатни кўриқлаш прокуратурасига ўтказилди. Ушлаб қолиш транспорт милицияси ва Қорақалпоғистон Давтабқўмитаси томонидан амалга оширилди.

4 апрел 2010 й.

Ўзбекистон Тошкент вил. Божхона Бошқармаси Гишт-Кўприк божхона мажмуасида, ичида 119та сайғок шохи бор сумка топилди. Тахмин қилинишича, сумка эгаси шохларни Қозоғистон худудига ноқонуний олиб чиқмоқчи бўлган, бироқ, бунинг уддасидан чиқолмай сумкани ташлаб кетган. Ушбу иш материаллари кўриб чиқиш учун вилоят прокуратурасига ўтказилди

Кўшимча маълумот учун esipov@xnet.uz, А.Еситовга мурожаат қилинг.

Ўзбекистондан Қозоғистонга олиб чиқилмоқчи бўлган сайғок шохлари.

Шимоли-Ғарбий Каспий олди популяцияси

11 март 2010 й.

Қалмоғистон бўйича Россия ФСБ Бошқармаси ва Қалмоғистон бўйича РФ СКП Тергов бошқармасининг биргаликдаги операцияси жараёнида Элиста-Лагань трассаси яқинида, машинасида 19та сайғок танаси топилган Черноземельск РОВД ходими ушлаб қолинди. Машинада ички ишлар бўлимининг ходимидан ташқари гражданлик шахслар ҳам бор эди. Текширув давомида сайғок таналарида ўқдан бўлган яралар, ҳамда ҳамма ҳайвонлар бўғизлангани аниқланди. “Сайга” қарабини мусодара қилинди. Ушбу далил бўйича жиноий иш қўзғатилган. ИИБ ахборот хизмати хабар беришича милиционер ички ишлар органларидан бўшатиб юборилган. батафсил <http://www.regnum.ru/news/accidents/1263709.html>;
<http://www.regnum.ru/news/accidents/1263709.html> да.

Россия Волгоград обл. Палласовский районда чегарачи наряд томонидан Эльтон посёлкасида, ичида сайғок танаси ва отиш куроли топилган автомашина тўхтатилди. Автомашина саломида ўлик ҳайвон ва қурол борлигининг сабаблари аниқланаётганда, тўхтатиб қолинганлар қочишга урунган. Бироқ, икки соатли кувишдан сўнг автомашина тўхтатиб қолинди. Қўлга олишда ҳайдовчи ва пассажир чегарачи нарядга қаршилиқ кўрсатди. Ҳозирги кунда ушбу далил бўйича барча материаллар жиноий иш кўзгагиш бўйича қарор қабул қилиш учун Волгоград области маъмурияти Овчилик хўжалиги бошқармасининг овчилик хўжалиги ва ҳайвонот дунёси объектларини муҳофаза қилиш бўлимига ўтказилди. *Батафсил* <http://v1.ru/newsline/274670.html> да.

22 апреля 2010 г.

Йўл-патрул хизматининг Элиста постида ГИБДД инспекторлари, багажнигида сайғок танаси ва 20та сайғок шохи топилган автомобилни тўхтатдилар. Криминал юк мусодара қилинди, тергов кетяпти.

27 апрел 2010 й., «Известия Калмикии» материаллари бўйича

Хитой

Май 2010 й.

Шензенда (Жанубий Хитой) Хуанган божхонасида

Мақолалар

Мўғул сайғоғини (*Saiga tatarica mongolica*) уй ҳайвонларининг касаллигига мойиллиги

Э.Шилегдамба¹, А.Е.Файн¹, Б.Бувейбатар², Б.Лхагвасурен^{2*}, К.Муррей¹, Дж.Бергер¹

¹ Ёввойи табиатни муҳофаза қилиш жамияти, ²Мўғул Фанлар Академияси Биология институти, *WWF Мўғулистон, eshilegdamba@wcs.org

Мўғул сайғоғи (*Saiga tatarica mongolica*) Ғарбий Мўғулистоннинг Алтай-Саянск регионининг йўқолиб кетиш хавфи оститадаги турларидан бири бўлади. Мўғулистон WWF ва Биология институти ўтказаятган тадқиқотлар доирасида мўғул сайғоғининг умумий сони 1998 й. 2 950 зотга, 2000 й. 5 240 зотга баҳоланган. Шарга қўриқхонаси ва унинг атрофларида (Гоби-Алтай аймағи) ўтказилаётган текширишлар сайғок сони 2006 й. 4 524 км² га 4 938 (95% lim 2 762-8 828) бош ва 2007 й. 4 678 км² га 7 221 (95% lim 4 380-11 903) бошни ташкил этганини кўрсатди. Сўнгги йиллар давомида белгиланган мўғул сайғоғи сонининг қисқаришига табиий омиллар таъсири, соннинг табиий тебраниши, молларни ҳаддан ташқари ўтлатиш ва овлаш сабаб бўлган.

К. Муррей, сурати

2006 й. радиобелгилаш лойиҳаси вақтида мўғул сайғоғини ушлаш.

А. Худиев, сурати

Браконьерлар ўлдирган эркак сайғок.

умумий қиймати 650 000 юан (100 000 АҚШ дол. яқин) бўлган 22 сайғок шохи мусодара қилинди. Ноёб тур шохларини Гонконгдан ноқонуний олиб чиқиш ҳолати бўйича иккита шубҳа туғдирган шахс ушлаб қолинди, жиноий иш кўзгагишилди.

Батафсил

http://news.dayoo.com/shenzhen/201005/12/73439_12745992.htm да.

Уй ҳайвонлари касалликларининг сайғоққа бўлган таъсири хам яширин хавф сифатида кўриб чиқиш таклиф қилинди.

Адабиёт тахлили мўғул сайғоғи соғлиги бўйича маълумотлар етарлича эмаслигини кўрсатди. Шунинг учун, уй қавш қайтарувчиларининг инфекцион касалликлари билан мўғул сайғоғининг касалланиш даражасини дастлабки ўрганилиши касалланиш динамикасини ўрганиш ва уларни ёввойи ҳайвонларга юқишини олдини олишда муҳим биринчи қадам бўлади. Қозоқ олимлари уй чорваси ёнида ўтлайдиган сайғоқлар уй ҳайвонларидан зарарланиши мумкин деб тахмин қияптилар. Ландервольд (2004²) хабар беришича, Қозоғистонда тестдан ўтказилган сигир, қўй ва эчкиларда оксим вируси (FMD), кўк тил касаллиги вируси (BTV), эпизоотик геморагик безгак вируси (EHVD), майда қавш қайтарувчилар ўлати вируси (PPRV) ва бруцеллез вируси топилган, бу ушбу регионда шу касалликларнинг уй ҳайвонларидан ёввойиларига ўтишига катта хавф борлигини кўрсатади.

2006 й. август ойида Ёввойи табиатни муҳофаза қилиш жамияти (WCS) МФА Биология институти билан биргаликда Шарга қўриқхонасида дастлаб сайғоқларни радио бўйинбоғлар билан таъминлади (SN №4 кўр.). Ишнинг мақсади сайғоқларнинг силжиши ва омон қолишларини кузатишдан иборат эди. Ушлаш вақтида саккизта зот(7 урғочи ва 1 боласи)нинг бўйинтурук томирларидан қон намуналари олинди. Олинган қон намуналаридан зардоб олинди. Намуналар Мўғулистонда 2009 йилгача -20⁰ С ҳароратда сақланди, сўнг АҚШ Корнел университетининг Ҳайвонлар касалликлари

² Ушбу ишни номзодлик диссертациялар архиви www.iccs.org.ukдан олиш мумкин

диагностикаси маркази ва Ветеринария медицинаси коллежига ўрганиш учун музлатилган ҳолда етказилди. Зардоб намуналари Мўғулистонда тарқалган уй ҳайвонларининг одатдаги касалликларига тестдан ўтказилди, жумладан: оксим (FMD), қўйларнинг кўк тил вируси (BTV), йирик қорамол вирусли диареяси (BVD), йирик қорамол респиратор-синцитиал вируси (BRSV), йирик қорамол парагрипп вируси, тип 3 (PIV-3), контагиоз эктима (Orf), лептоспироз (9 серологик намуна), бруцеллёз ва паратуберкулёзга (Джон касаллиги). Касалликлар учта ҳайвонда аниқланди. Саккизта мўғул сайғоғининг иккитаси иммунофлуоресцент тестига мувофиқ контагиоз эктима билан зарарланган (битта катта урғочидан сусти ижобий реакция бўлган, бошқасида касаллик тахмин қилинган), битта зот (сусти ижобий реакцияли катта урғочи) эса парагрипп (PIV-3) вируси билан зарарланган. PIV-3 кавш қайтарувчиларнинг муҳим ва кенг тарқалган касаллиги бўлади. Инфекция одатда сигир, қўй ва эчкилар орасида тез тарқалади. PIV-3 билан зарарланган ҳайвонларда кўпинча, даволамаса ўлимга олиб келадиган, иккиламчи бактериал пневмония ривожланади. Контагиоз эктима (оғиз бўшлиғининг яллиғланиши) одамларга юқадиган, қўй ва эчкиларнинг одатий касаллиги бўлиб дунёда кенг тарқалган. Шунингдек у шимол буғуларини ва хўкизқўй (*Ovis montanus*)ларда ҳам белгиланган. Зарарланган ҳайвонларда бир ва бир неча йилга иммунитет ҳосил бўлади, бироқ

зарарланган зотлар орасида касалланиш даражаси юқори (80%) PIV-3 коронар томирлар, кўз шиллик пардаси, ташки жинсий органлар ёки елин ва елин учининг зарарланишига олиб келади, бироқ, уй қавш қайтарувчилари орасида ўлим ҳоллари кам.

Текшириш натижалари мўғул сайғоғи уй ҳайвонларининг баъзи касалликларини тез юктиришини кўрсатди. Текширилган намуналар микдорининг чегараланганлиги Мўғулистонда бутун сайғоқ популяциясининг касалланиши тўғрисида хулосалар чиқаришга имкон бермайди. Эҳтимол, мўғул сайғоғи ушбу текширишда кўриб чиқилган, бироқ терманинг ҳажми камлигидан аниқланмаган, инфекция касалликларга мойилдир. Мўғул сайғоғи уй ҳайвонларининг касалликлари билан зараланишининг даражасини баҳолаш учун тўлиқ ва чуқур текширишлар ўтказиш зарур. Чорва моллари касалликларининг динамикаси ва ёввойи ҳайвонлар ҳолатини яхши тушинишимиз бошқариш бўйича тегишли чоралардан фойдаланишда имконларимизни оширади ва мўғул сайғоғи популяциясини инфекция касалликларнинг авж олишидан сақлайди.

Таdqиқот WCS ва Миллий географик жамиятининг молиявий қўмағида ўтказилди. Дала ишлари АҚШ Қишлоқ хўжалиги Департаменти ветеринари, др. Мишель Данэр ҳамда ветеринар ва МФА Биология институтининг собиқ ходими З. Намишр томонидан бажарилди.

“Астраханское” давлат тажриба овчилик хўжалигида сайғоқларни кўпайтириш

Н.А.Франов, В.В.Гагарин

ФГУ ДТОХ «Астраханское», nfranov@rambler.ru

2001 й. РФ Қишлоқ хўжалиги Вазирлиги Овдепартаменти томонидан “Астраханское” давлат тажриба овчилик хўжалиги базасида “Сайғоқ” питомнигини ташкил этишга қорор қабул қилинди. Ҳозирги кунда питомник фаолияти сайғоқни тутқинликда кўпайтириш йўли билан унинг генофондини сақлашга қаратилган. Сонининг турғун кўпайишига эришилганда ҳайвонларнинг турли жинсли гуруҳларини табиий муҳитга мунтазам репатриация қилиш режалаштирилган.

Аввалига питомник 4 га майдонни эгаллаган, бу ерда катталиги 2,5 x 10 м алоҳида кўралар ва катталиги 180 x 180 м урғочи ва болалари учун умумий кўра бўлган. Икки йил ўтгач питомникда модернизация ўтказилди: умумий майдони 21 гектаргача кўпайтирилди, ҳайвонларни боқиш шароитлари яхшиланди. Ҳозирги вақтда питомникда бир неча пана жойлик (5 x 9 м) кўралар, бир неча панасиз (10 x 9 м) кўралар, куйкишни ўтказиш учун учта (0,5-1 га) кўра ва эркак ва болалар урғочиларни ушлаш учун иккита катта кўра бор.

Питомникда боқишнинг ярим интенсив тизими қўлланилади: барча эркаклар 4-5 ойидан бошлаб умумий эркаклар гуруҳида кенг кўрада боқилади. Октябр – ноябрда умумий кўрадан тўртта асосий ва тўртта резерв эркаклар тутилади, кейин улар тўрт гуруҳ урғочиларга кўшиб, куйкишда иштирок этиш учун, алоҳида кўраларга кўйилади. Февралда куйкишда иштирок этган эркаклар яна бошқа эркаклар бўлган кўрага чиқариб юборилади. Қўзилаш куйкиш ўтган кўраларда ўтади. Болаларининг туғилиши ва уларга белги кўйилишидан сўнг, тўрт гуруҳ урғочи болалари билан тутиб олмасдан битта гуруҳга кўшилади (ўтиш жойларини очиш йўли билан) ва табиий ўсимликли кенг кўрага ўтказилади. Куйкишдан сўнг урғочиларни дархол бирлаштириш мақсадга мувофиқ эмас, чунки бу янги туғилган сайғоқчаларни топиш ва қайси урғочининг боласи эканлигини аниқлашни қийинлаштиради. Катта кўралар тузоқ-оҳур билан жиҳозланган, у ҳайвонларни индивидуал ушлашга, вазнини ўлчаш ва ветеринар муолажаларини ўтказишга имкон беради. Ҳайвонларни умумий гуруҳларда қалин ўт-ўланли кенг вольтерларда боқиш ижобий самара

В. Гагарин сурати

Ҳозирча унинг фақат рақами бор – отга эришмоқ керак

ёшлигидан турли озукаларни истеъмол қилишни бошлайди, бу уларнинг тўлиқ ривожланишига ёрдам беради. Иккинчидан, урғочилар лактация даврида кўк емларни керакли микдорда истеъмол қилиш имконига эга бўлади. Учтинчидан, кенг кўламли майдонлар ҳайвонларга гиподинамиядан қутилишга имкон беради. Ота-оналар сонини боқишга бир неча йил давомида беда пичани, янги ўрилган пичанбоп ўтлар, майдаланган арпа, ширали озукалар ва минерал қўшимчалар ишлатилган. Боқиш қийматини камайтириш мақсадида рациондан ширали озукаларни (сабзи, қовоқ) олиб ташлаш бўйича тажриба ўтказилди. Ҳайвонларнинг соғлиги ва феъл-атворини кузатиш ҳеч қандай ўзгаришларни аниқламади. Ширали озукаларнинг қиймати рацион қийматининг 75 %ни ташкил этишини ҳисобга олганда, улардан воз кечиш боқишга сарфланган ҳаражатларни жиддий қисқартиришга имкон берди. Ҳозирги вақтда битта катта ҳайвонга киш мавсумида 1кг арпа ва 2,5 пичан ажратилади. Ёз мавсумида пичаннинг бир қисми янги ўрилган ўтга алмаштирилади. Боқиш қийматини камайтириш бўйича кейинги ишлар турли ёшдаги ҳайвонлар учун арпанинг оптимал микдорини танлашдан иборат бўлади.

Бугунги кунга питомникнинг ветеринария муаммоси бу асосан касалликнинг бошланишидан ҳайвоннинг ўлимигача атиги бир неча соат ўтадиган ва касалланган ҳайвонни топиш ва айниқса даволашга имкон бўлмайдиган, ўткир ва жуда ўткир шаклда кечадиган пастереллезнинг даврий тарқалиши. Шу сабабдан сайғоқлар сони кўпаймаган эди. Питомникда нобуд бўлган сайғоқларни текширганда *Pasterella multocida* В ва D типлари ажратилди. Бунда 3-4 ойлигида нобуд бўлган ёшлардан фақат D типи ажратилди, катта ҳайвонлар жасадидан эса иккитаси ҳам. Май-июнда ялпи кўзилаш ёки янги туғилган сайғоқчаларни олиб келиш (2003 ва 2007 йй.) натижасида, сонининг кўпайишидан сўнг, ноябр-декабрга бориб ёшларнинг кўп қисми ва катта ҳайвонларнинг бир мунча микдорининг нобуд бўлиши ҳисобига сони қисқаради. Сентябрдан майгача питомникда ўлат амалда тўхтади. Йиллар бўйича сайғоқлар сони 1-жадвалда кўрсатилган.

1-жадвалда кўрсатилгандай, питомник ташкил бўлганидан сўнг биринчи икки йил сайғоқларнинг нобуд бўлиши анча юқори бўлган, ҳам жароҳатлар, ҳам касалликлар сабабидан. Кейинги икки йилда йўналтирилмаган сунъий танлаш ва питомникда омиллар мажмуаси таъсирига чидамли зотларни шакллантириш натижаси сифатида, туғилиш ўлатдан бир мунча юқори бўлган. Кейнчалик сон ўсиши ва қисқаришининг кўрсаткичлари амалда текисланди. Ўлат ҳолларининг кўпи пастереллез сабаби билан бўлди. Шундай қилиб, атроф муҳитга инфекцион агентни тўпланиши ва туғилаётган ёш ҳайвонларда унинг мунтазам равишда янгилинини тахмин қилиш мумкин. Қишлоқ хўжалиги моллари учун пастереллезга қарши вакцинаси ижобий натижа бермади.

Вакцинация жараёни ҳайвонларни тутиш билан боғлиқ, бунда улар кучли стрессга дучор бўлади ва кўпинча жароҳат олади, шунинг учун вакцинацияни вақтинча тўхтатишга қарор қилинди. 2009 й. питомник буюртмаси бўйича айнан питомникдаги ҳайвонлардан ажратилган кўзгатувчиларнинг намуналаридан фойдаланиб пастереллезга қарши экспериментал вакцина партияси тайёрланди. 2009 й. декабр ойида бир нечта ҳайвонда муваффақиятли текширилгандан сўнг сайғоқларнинг бутун сони эмланди. Шунингдек 2009 й. 3 ҳафтали ёшлар ва урғочиларга профилактика учун антибиотиклар берилди. Бу олдинги йилга нисбатан, ёшларни сақлашни икки баробар оширишга имкон берди (2-жадв.).

Питомникда сайғоқнинг биринчи сони 2003 йилда табиатдан 50 янги туғилган сайғоқларни олиш йўли билан шаклланган эди. Ҳайвонларни такрорий тутиш ва олиб келиш 2007 йилда амалга оширилди. Сайғоқ урғочилари ҳаётининг биринчи йилидаёқ жинсий балоғатга етади, эркаклари эса фақат 1,5 ёшида. Шунинг учун питомникда биринчи куйиқишни ўтказиш учун Москва ҳайвонот боғидан олинган катта эркаклардан фойдаланилди. Кейнчалик куйиқиш питомникда ўстирилган эркаклар билан ўтказиди. Ҳозирги вақтда питомникда биринчи олиб келинган 7 ёшли иккита урғочи яшайпти ва муваффақиятли кўпайяпти. 2008 йилдан бошлаб питомникда куйиқишни ўтказиш учун 4 наслчилик тизмаси ажратилган. Бундай йўл билан сайғоқ сонининг генетик хилма-хиллиги

1-жадвал . “Сайғоқ” питомнигида сайғоқлар сонининг динамикаси

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Йил бошига сайғоқ сони	0	34	21	24	34	40	37
Питомникда туғилди	0	7	13	17	25	25	21*
Ёввойи табиатдан олиб келинди	50	0	0	0	35	0	0
Бошқа киримлар	2	0	0	0	0	0	0
Ўтган йили нобуд бўлди	18	19	8	7	50	28	21
Бошқа питомникларга ўтказилди	0	2	2	0	4	0	2

* 3та гуруҳдан олинган насл (13та урғочи). Тўртинчи гуруҳ (5та урғочи) эркак билан уруғлантирилмади, шу сабабдан тахминан саккиз бош сайғоқча олмадик.

2-жадвал. Сўнгги 5 йилда питомник фаолиятининг баъзи зоотехник кўрсаткичлари

Кўрсаткичлар	2005	2006	2007	2008	2009
Урғочиларнинг ўртача ёши	1,72	2,16	2,16	2,55	2,92
1 урғочига тўғри келган янги туғ. сайғоқларнинг ўртача микдори	1,36	1,41	1,44	1,44	1,61
Йил охирига ёшларнинг омон қолиши	н.д.	н.д.	52%	36%	61,9%

В. Исҳоқов сурати

Тутқинликда боқилган сайғоқлар жуда қўлга ўргатилиб қолиши мумкин.

оширилади ва табиатдан ҳайвонларни олиб киришга эҳтиёж йўқолади.

Питомникда наслчилик ўзагини шакллантириш учун одамларга нисбатан ижобий ёки нейтрал реакцияли ҳайвонларни танлаш биринчи ўринда туради. Хизмат кўрсатувчи ходимларга қизиқиш билан қарайдиган сайғоқлар мустаҳкам психикага эга ва анча жароҳатланмайди. Асабий ва тез сесканувчан ҳайвонларни умумий подадан четлатиш керак, чунки улар саросима кўзгатиши мумкин. Яқин алоқасиз сифатли профилактика ўтказиш ва касал ҳайвонларни даволаш мумкин эмас. Одамга нисбатан ижобий реакцияли ҳайвонларни ушлаш ва фиксация қилиш осон. Муолажалар ўтказганда улар стресс таъсирида камроқ бўлади ва ундан кейин тез тикланади. Одамга нисбатан салбий реакцияли сайғоқлар гуруҳига, кенг қўрага қўйиб юборилган, одамга нисбатан ижобий реакцияли ҳайвонлар тезда уларнинг феъл-атвор хусусиятларини ўзлаштиради ва хизмат кўрсатувчи ходимлар билан алоқадан қочади, бу скептикларнинг питомник шароитида ўстирилган сайғоқларни табиий популяцияга репатриация қилиб бўлмаслиги тўғрисидаги фикрини рад қилишини белгилаш лозим.

Питомникнинг кейинги иши сайғоқларни кўпайтириш технологиясини такомиллаштиришга қаратилади, бунга яна 2-3 йил керак бўлади. Иш иккита асосий йўналиш бўйича кетяпти: тутқинликда кўпайтиришда соннинг бут сақланишини ошириш ва маҳсулотнинг таннарҳини камайтириш. генетик хилма-хилликни ошириш мақсадида, сайғоқларни кўпайтириш билан шуғулланадиган питомниклар орасида эркак сайғоқларни алмаштириш режалаштирилган. Соннинг турғун ўсишида ҳайвонлар табиий муҳитга мунтазам равишда репатриация қилинади, шунингдек бошқа питомник (ҳайвонот боғларига) сотилади. “Астраханское” давлат тажриба овчилик хўжалиги сайғоқни кўпайтиришга манфаатдор бўлган шахс ва ташкилотларни ҳамкорликка тақлиф этади.

Шимоли-Шарқий Балхаш олди (Қозоғистон) – турнинг замонавий ареалида сайғоқ (*Saiga tatarica tatarica*)нинг яна битта сақланиб қолган яшаш жойи

А. Ж. Жатқанбаев

Institute of Zoology, Republic of Kazakhstan, wildlife@nursat.kz

Шимоли-Шарқий Балхаш олдида 1990-й. – 2000 й. бошигача кўп сонли бўлган ва мунтазам учраб турган сайғоқнинг бу ерда ҳозир бор ёки йўқлиги тўғрисида ишончли маълумотлар ҳозирги вақтгача босиб чиқарилмаган. Сўнги ўн беш йилликда сони кескин (98 %гача) камайишига қарамай, сайғоқ ушбу ҳудудда кичкина миқдорда ҳали ҳам сақланиб қолган. Туёқлиларнинг алоҳида гуруҳлари ва кичик подалари, ареалнинг чет участкалари, асосий бетпақдала популяциясидан шарққа узоклашган жойларда, ўзига хос истеҳкомларни намоиш этиб омон қоляпти. Шундай қилиб яқинда Шарқий Балхаш олдида барқарор географик яққаланган сайғоқ группировкасининг мавжудлиги белгиланди (SN №8 қар.).

2009 й. Июнь ойининг охирида ва июл ойининг бошида Шимоли-Шарқий Балхаш олди ҳудудининг автомобил маршрут текширилиши ўтказилди. Маршрут (умуман 480 км) аҳолиси кам ва инсон томонидан кам ўзлаштирилган кенг жойдан ўтди. Сайғоқ гуруҳларини биз икки марта Актогай – Саяктемир йўл участкаси ва газ қувири тармоғи ўртасида учратдик. Шундай қилиб, биринчи учрашув 25 июнда Балхаш кўл. шарқий четидан шимол-шарққа 40 километрда Балхаш-Алакол хавзасида қайд этилди. Сайғоқлар гуруҳи иккита катта урғочи, иккита жинсий балоғатга етган эркак иккита ёш зот – олдинги йил туғилганлардан иборат эди. Ҳайвонлар теп-текис текисликда анча зич гуруҳ бўлиб ўтлаётган эди. Автомашинани 300-350 м масофага яқинлаштириб сайғоқлар кочиб кетди.

Эртасига ўхшаш жойда олдинги ҳайвонларни кўрган жойимиздан 5км нарида бошқа сайғоқ гуруҳини (битта йирик эркак, иккита етилган урғочи ва учта олдинги йилги боласи) кузатдик. Юк машинасини уларга 1,5 км масофага яқинлашишида, сайғоқлар ўтламай қолди ва секин жойидан кўзғалиб, автомобил 500 м яқинлашганда чопиб кетдилар.

Бу ҳудуд текислик бўлгани учун ҳамма жой катта (2-3 км–дан 5-7 км–гача) масофадан яққол кўриниб туради. Шунинг учун, одамларга хатто тезюрар автомобилда ҳам ҳайвонлар ёнига 300-500 метрдан яқинроққа бориш жуда қийин.

Бу, ушбу кичкина сайғоқ группировкасига яшашга имкон берадиган яшаш муҳитнинг қулай шароитларидан бири бўлади.

Газ қувирунинг 100 километрли бўлагиде махсус ўтиш жойларини кўрмадик. Темир йўл кўтармасининг тагида баъзи жойларда автомобиллар ўтиши ва молларни ҳайдаб ўтиш учун ораликлар бор эди. Бунга қарамай, бу кам ишлатиладиган берк темир йўл тармоғида, поезд билан тўкнашишдан ўлган, иккита туянинг жасади топилди. Ҳозирги кунга темир йўл ҳам, кўмилган газ қувири ҳам ушбу ҳудудда сайғоқнинг омон қолиши ва яшаш майдонини чекланишига катта ҳавф туғдирмайди.

Текширилаётган ҳудудда ёш ва катта сайғоқларнинг унча катта бўлмаган гуруҳлари борлиги, бу ҳайвонларнинг, ҳам ўзларига, ҳам уларнинг яшаш жойларига бўлган қучли антропоген таъсирга қарамай, замонавий ўзгарган шароитларда яшай олганидан далолат беради. Афтидан, бу, йирик одам манзилгоҳларидан узокдаги жойда ҳам браконьерлик мавжуд. Шундай қилиб, сўров маълумотлари бўйича, ерли браконьерлар Балхаш кўл. шимоли-шарқий қисмидаги Кентобе ярим оролига тез-тез кириб турадилар. Сайғоқлар бу ерда сувлоққа келади ва бу ерда анча узок қолади. Браконьерлар ярим оролнинг тор қисмида сайғоқлар ўтадиган сўкмоқлар ёнида, махсус пана жойлардан фойдаланади.

Шимоли-Шарқий Балхаш олдида сайғоқ учраган нуқталар бугунги кунга Қозоғистонда турнинг энг шарқий яшаш жойлари бўлади. Ушбу жой бетпақдала популяциясининг ҳозирги асосий яшаш районларидан шарққа 1000 километрда жойлашган. Бу ерда алоҳида кўрикланадиган табиий ҳудудлар йўқ. Ҳудуднинг бориш қийин, кам аҳоли бўлгани ва нисбатан тегилмаганлиги сайғоққа салбий антропоген таъсирни ушлаб турувчи асосий омиллардан бўлади. Ушбу географик районда тур ҳолатини мунтазам равишда текшириб туриш керак.

–

Шимоли-Шарқий Балхаш олдида сайғоққа хос бўлган яшаш жойлари

Возрождение ярим оролида сайғоқ популяциясини кузатиш

Д.А.Нуриджанов, А.С.Нуриджанов

ЎЗР Давтабқўмитаси Давбионазорати, nuridjanov@mail.ru

2010 й. баҳорида SCA Кичик грантлар дастурининг молиявий кўмагида, Возрождение ярим оролида сайғоқ популяциясини ўрганиш бўйича WCN ва СИС молиялаштирган экспедиция ташкил этилди.

Возрождение ярим ороли Қорақалпоғистоннинг Мўйнок туманида жойлашиб Возрождение, Лазарев, Комсомолский, Константин, Беллинсгаузен собиқ ороллари ва Орол денгизининг олдинги тубидан иборат. Асосий ороллар бир-

бирига жуда ўхшаш бўлиб, саксовул билан ўралган шувокли чўлни ифодалайди, кумларда шарсимон гребеншиклар ўсади. Ўсимликлардан бу ерга турли солянкалар, кора саксовул, марь белая ва бошқалар хосдир. Орол денгизининг олдинги туби ёки Оролкумлар ўсимликларга бой бўлмаган, кумли ва шўрхок участкалардан иборат.

Текширувлар асосан собиқ Возрождение оролида ўтказилди. Биз деярли бутун оролни периметри бўйича айланиб чиқдик. Ҳамма ерда кўп сонли сайғоқ изларини учратдик. Бу ерда филтратлардан ҳосил бўлган бир нечта шўрроқ сув ҳавзалари бор. Ҳавзалар атрофида сувлоққа келадиган йирткичлар – тулки ва бўриларнинг излари белгиланди. Эксперт баҳолаш бўйича бўрининг сони 5-6 зотдан иборат. Эски учиш майдони худудида эрталаб 7.45 да эркак сайғоқни таъкиб қилаётган катта бўрини кўрдик. Кейинроқ беш (3та эркак ва 2та урғочи) зотдан иборат сайғоқ подаси ушбу учиш майдонида ўтлаётган эди. Урғочилар ўтлаётганда эркак сайғоқлар уларни кўриклаётган эди. Илгари сайғоқлар оролда ҳуркак бўлмаган, бироқ сейсморазведка ишларининг бошланиши ва доимий безовталанишдан сўнг эҳтиёткорроқ бўлиб қолганлигини таъкидлаш лозим (SN №9 қар.).

Шунингдек битта чопиб кетаётган эркак сайғоқ Лазарев собиқ ороли худудида белгиланди, бу ерда илгарироқ (2009 й. ноябрда) 18 бошдан иборат сайғоқ гуруҳи белгиланган.

Бизнинг кузатувларимиз бўйича ярим оролда юзга яқин сайғоқ яшайди, эҳтимол, кўпроқ ҳам, чунки оролнинг шимолий, автотранспортда ўтиб бўлмайдиган қисми аслида текширилмай қолди.

Ярим оролнинг ғарбий қисмида Орол денгизининг олдинги тубида табиий газ казиб олиш бўйича бурғилаш қурилмаси жойлашган. Шунингдек, Возрождение ярим оролининг, ҳозирги кунда сейсморазведка ишлари олиб борилаётган

Д.Нурражонов сурати

Ярим оролни ажайиб геологик ҳосилалар безатади.

шарқий қисмида ҳам газ бурғисинининг қурилиши режалаштирилган, бу сайғоқларга салбий таъсир кўрсатади. Доимий безовталаниши сабабли, сайғоқлар асосан ярим оролнинг шимолий қисмида бўлиб, Возрождение туб оролидаги сувлоқларга кам келади.

Возрождение ярим оролигача Орол денгизининг ески туби бўйича йўл ўтказилган, унда йўлдошли алоқа билан жихозланган "Agal Sea Operating Company" ҚҚга тегишли, кўриқчилари бор иккита назорат ўтказиш пункти жойлашган. Кўриқчилар ярим орол худудига бегоналарни, шу жумладан ерли браконьерларни ҳам қўймайди. Кўриқчиларнинг айтишича собиқ Возрождение ороли яқинида улар сайғоқларни тез-тез кўриб турадилар: якка зотларни ва сони 10та бошгача бўлган кичик гуруҳларини. Шунингдек бўрилар ҳам доим белгиланиб туради.

Ўзбекистон худудида ягона доимий яшайдиган сайғоқ популяциясини сақлаб қолиш учун, бу ерда халқаро кўриқланадиган худуд ташкил этиш зарур.

Д.Нурражонов сурати

Возрождение ярим оролидаги кўлдан ҳайвонлар сувлоқ сифатида фойдаланади.

Сайғоқларни сақлаш – бизнинг умумий ишимиз

А.В.Хлуднев

«Степной» заказниги, Россия, angelok-19@yandex.ru

Қалмоғистон Республикаси Раҳбари томонидан 2010 йил - Сайғоқ йили деб эълон қилиниши, 2009 й. июнда Россия томонидан имзоланган Сайғоқни сақлаш бўйича меморандумнинг бажарилиши бўйича қилинган муҳим қадамлардан бири бўлди. Республика Ҳукумати томонидан тасдиқланган режа доирасида, сайғоқнинг замонавий ҳолати тўғрисида аҳолининг хабардорлиги даражасини ошириш билан боғлиқ турли чора-тадбирлар утказиляпти, кўрик-танловлар, тўгарак столлар ташкил этиляпти (янглик тўпламини юқорида қар.), сайғоқни браконьерлардан муҳофаза қилиш бўйича чоралар қабул қилиняпти, популяция муҳофазасини кучайтириш учун маблағлар қидириляпти. Бу тадбирлар тўғрисида республика газеталарида мунтазам равишда мақолалар чиқяпти.

2009й. охири 2010 й. бошигача бўлган давр, ҳам сайғоқ учун, ҳам уни кўриклаётган инсонлар учун жуда оғир бўлди. Муз билан копланган чуқур қор (джут деб аталади) сайғоқлар улар муҳофаза қилинмайдиган, бироқ, қор коплами камроқ бўлган ва бу уларга озуқа топишга имкон берадиган, худудларга миграциясининг сабаби бўлди.

Мана бу ерда сайғоқларни браконьерлар кутади. Бироқ, уларнинг жиноий жазоланадиган “овлари” ҳар доим ҳам жазосиз қолади деб ҳисоблаш нотўғри. Қалмоғистон Республикаси бўйича ФСБ ходимларининг ҳаракати туфайли 11 март куни Қалмоғистоннинг Черноземельск районида 19та сайғоқ танаси (340 кг гўшт; юқор. янгилик. қар.) билан милиция майори тўхтатиб қолинди. Бу ҳодиса, каттик қишдан сўнг, урғочилар, одатда май ойининг бошида ўтадиган, кўзилашга тайёргарлик кўраётганда содир бўлди.

Давлат томонидан қонунларга (жумладан ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш бўйича ҳам) риоя қилинишини таъминлашга атайлаб чакирилган, милиция офицерини бундай ҳаракатларининг сабаларини қандай тушинтириш мумкин? Бўғоз урғочиларни қурол билан ўлдириш учун бутун номус ва виждонини йўқотиш керак. Қалмоғистон Республикаси суд органлари ушбу шахсга керакли жазо қўллаиди деб умид қиламиз.

Маълум бўлганидай, 2008 й. январда ҳайвонот дунёсининг муҳофазаси бўйича ваколатлар Россия Федерацияси

субъектларига ўтказилди, бироқ иктисодий танглик шароитида федерал марказдан жуда кам маблағ ажратилапти. Бу, Қалмоғистонда кўп йиллардан бери ишлаган, ва 30дан ортик одамдан иборат бўлган, сайғокни қўриқлаш бўйича отряднинг тарқатиб юборилишига олиб келди. Ҳозир чўл антилопаси (қолаверса, бутун биохилма-хиллик) муҳофазасини Табиий ресурслар, атроф муҳитни қўриқлаш ва энергетикани ривожлантириш вазирлигининг инспекторлари бажармокдалар, уларнинг ихтиёрида олти кишидан иборат штат, иккита “Нива” автомобили ва битта “УАЗ”. Очқчасига бу етарли эмас ва инспекторларга бундай шароитларда ишлаш жуда қийин. Яхши жиҳозланган браконьерларга улар ета олмайдилар. Уларга маҳаллий аҳолининг, айниқса чорвачилик манзилгоҳларда турган ҳамда чўлни ва сайғок тарқалишининг хусусиятларини яхши билган чўпонларнинг амалий ёрдами керак. Кўшни худудлар ва тур сакланишига биринчи навбатда жавобгар бўлган, алоҳида қўриқланадиган худудлар билан биргаликда ҳаракат қилиш талаб этилади.

“Степной” заказниги Дирекцияси томонидан, у 2000 й. ташкил топгандан буён, браконьерликни йўқотиш ва заказник худудида сайғокни табиий қайта тикланиши учун шароитларни таъминлаш бўйича барча чоралар қўрилмоқда. Инспекторлар ўзларига Астрахан области Маъмурияти томонидан топширилган худудни кечаю кундуз қўриқлапти. Яқинда заказникда жиноят устида иккита браконьер қўлга олинди, уларнинг бири (Прикаспийск пос. яшовчи) қаттиқ режимли колонияга камаш билан 3,5 йилга озодликдан маҳрум қилинди, иккинчиси эса (Яшқўл пос. яшовчи) суд ҳукмини кутмоқда. Бироқ, регионал бюджетдан оз маблағ ажратилишида танглик шароитида сайғокнинг ишончли муҳофазасини таъминлашнинг амалда иложиси йўқлигини рўйрост айтиш лозим.

Келиб чиққан вазиятни ҳисобга олиб, фаолиятимизни таъминлаш учун қўшимча маблағ излаб қақаро табиатни муҳофаза қилиш фондлари билан ҳамкорликда ишлашни давом эттиряпмиз. Шундай, 2009 й. августда дирекция ГСМ сотиб олиш учун Сайғокни сақлаш бўйича альянснинг грантини ютиб олди. Бу маблағ заказник худудида ва унга яқин

Очликдан нобуд бўлган ургочи сайғок.

А. Худиев сурати

Ўлдирилган сайғок билан тўхтатилган браконьер.

худудда, умуман олганда 14 мингга яқин км босиб ўтиб, сайғокни қўриқлаш бўйича 40га яқин рейдларни ўтказишга имкон берди. Лойиҳа туфайли бизга сайғокнинг муҳофазасини, қуйиқиш ва қўзилаш даврларига алоҳида эътибор бериб, керакли даражада таъминлашга имкон берилди. Ҳар хил вақтда инспекторлар заказник худудида 300дан 10 000 бошгача сайғокларни кузатганлар. 2010 й. IFAW бизнинг кўпни қўрган автотранспортимизга янги шиналар ва иккита аккумулятор олиш учун шошилишч ёрдам сифатида пул берди, шунингдек янги автомашина олишимиз учун ҳам маблағ ажратди. WWF ГСМ сотиб олиш учун маблағ ажратди. WCN ҳаракатлари туфайли, АҚШнинг хусусий шахсларидан хайр-эхсон қўринишида моддий ёрдам олди, улар ҳам ГСМ сотиб олиш учун ишлатилди. Фурсатдан фойдаланиб “Степной” заказнигининг дирекцияси Шимоли-Ғарбий Каспий олдида камёб сайғок популяциясини сақлаш бўйича ҳаракатларини молиявий қўллаган ушбу ташкилотларга ўз миннатдорчилигини билдиради.

Ниҳоят Сайғок йили фақат Қалмоғистонда эмас, балки Шимоли-Ғарбий Каспий олдида ҳам эълон қилинганда ва унинг химоясида чўлларимизнинг “тирик қазилмасини” кутқариш ва сақлаб қолиш учун ушбу региондаги Россия Федерацияси субъектларини барча табиатни муҳофаза қилиш тизимларининг ҳаракатлари бирлаштирилганда эди, бу жуда аҳамиятли бўларди. Сайғокни сақлаш учун ҳаракатларни бирлаштириш бўйича тажрибамиз бор. 2006-2007 йилларда Қалмоғистон Республикаси табиий ресурслар ва атроф муҳитни қўриқлаш бўйича Қўмига раҳбарияти ва “Степной” заказниги дирекцияси имзолаган сайғокни муҳофазалаш бўйича битим амалда қўлланилган эди, афсуски (заказник айби билан эмас), у узайтирилмади. Бундай янги битим доирасида ҳамкорлигимизнинг таъминланиши, ҳам Қалмоғистонда, ҳам Астрахан области худудида 2010 йилга режалаштирилган тадбирларнинг муваффақиятли ўтказилишига яхши ҳисса қўшар эди. Ушбу мақола битимнинг янги матнини тайёрлаш бўйича музокараларнинг бошланишига асос бўлади деб умид қиламиз.

Медицинада сайғок шохининг ўрнига уй буйволи шохидан фойдаланиш

Гуйхон Цзян

Ёввойи табиатни муҳофаза қилиш жамияти (WCS), Хитой, gzhang@wcs.org

Сайғок шохидан фойдаланиш бўйича ёзувларни 2000 йиллик «Shengnong Bensao» (дехқоннинг доривор моддалар тўғрисидаги илоҳий асари) асаридаёқ топишимиз мумкин. Анъанавий хитой медицинаси (АХМ)да сайғок шохининг хусусиятлари “шўр” ва “совук” деб белгиланган. Улар асосан гипертоник криз, эпилепсия, апоплексия ҳамда кома ва томир тортишга олиб келадиган баланд иситма ва смазмаларни даволашда қўлланилади. «Bensao Gangmu» (доривор моддалар шарҳи)да

уй буйволининг шохлари ҳам “шўр” ҳамда “совук” деб белгиланган ва баланд иситмани туширишда, токсинларни чиқаришда ва қон босимини пасайтиришда ишлатилган. 1998 й. Хуа томонидан ўтказилган тадқиқотларга мувофиқ, қатламли хроматография усулини қўллаш билан сайғок ва уй буйволининг шохларида аминокислоталар бир хил даражадалиги бироқ, айрим микроэлементларнинг концентрацияси турли бўлиши аниқланди.

Клиник тадқиқотлар буйвол шохи қон босимини пасайтира олишини кўрсатди. Масалан, доривор ровоч (*Rheum officinale*) қўшилган ва асосан уй буйволи шохининг қуқунидан иборат бўлган Huangjiao Tang (доривор шўрва) 121 ҳолда умумий самарадорликнинг 90% даражасида ўткир церебрал инфарктни даволашда қўлланилган.

2009 й. октябр ойида SCA кичик грантлар дастурининг грантини олдик (SN №10 қар.) ва уни WCS хитой дастури орқали лойиҳани бошлаш юбориш учун ишлатдик. Сайғокни сақлаш бўйича командалар сифатида ўрта синфларнинг маҳаллий ўқувчиларидан учта гуруҳ туздик. Командалар ахборот материалларини ишлаб чиқиш ва уларни мақсадли аудитория орасида тарқатишга жавобгар эди. Ҳозирги кунга командалар учта жамоа билан, сайғок шохидан тайёрланган дорилар ўрнига уй буйволининг шохидан тайёрланган ўхшаш дориларни сотиб олишга рағбатлантириб, муваффақиятли иш олиб борди.

“Сайғок абадий” деб номланган команда эътиборини дори воситаларининг истеъмолчиларига қаратди. 2010 й. февралдан мартгача ўқувчилар, ўзлари тайёрлаган плакат ва брошюралардан фойдаланиб, Хайцзю райони Феникс кўчасида тадбирлар ўтказдилар. Улар ушбу райондаги АХМ дорихоналари ходимларини дорихоналарга плакатларини осиб қўйишга кўндирдилар. Ушбу дорихонада дори сотиб олмакчи бўлган харидорлар сайғокни сақлаш бўйича брошюралар олдилар. Шунингдек команда уй буйволи шохини сайғок шохи ўрнига ишлатилиши тўғрисида жамоат билан очиқ суҳбат

“Сайғок абадий” командаси плакатини АХМ дорихонасида жойлаштирди.

Гуаньжоу автобусида сайғокни сақлаш бўйича плакат уюштирди.

Иккита бошқа кампания муаммонинг ижтимоий изоҳланишини оширишга бағишланди. Командалар сайғокни сақлашга бағишланган хикоя, спектакл ва шеърлар ўйлаб чиқарди ва кейин маҳаллий аҳолига томоша кўрсатди. Улар одмларни уй буйволи шохидан тайёрланган маҳсулот каби, сайғок шохидан тайёрланган дорилар ўрнини босувчи дориларни сотиб олишга чакирдилар. Уларнинг намоиши ва бошқа ишлари туфайли, одамлар сайғокни сақлаш муҳимлигини тушинишни бошладилар ва уларда сайғок шохи ўрнига уй буйволи шохидан тайёрланган дориларни ишлатиш истаги пайдо бўлди.

WCS Хитой Дастури Гуаньжоуда 6 ой муддатга 6-сонли автобусда сайғокқа бағишланган 10та плакат жойлаштирди. Автобус АХМ маҳаллий бозорлари ёнида жойлашган учта бақатдан ўтади. Бу вақт ичида 150 мингдан ортиқ одам табиатни муҳофаза қилиш бўйича маълумот оладилар.

“Сайғокни сақлаб қолиш” командаси Гуаньжоунинг Тианхэ р-ни, Хуйжинг шаҳрида расмлар кўригини ташкил этишни режалаштирган.

Россияда инфор­мацион-оқартув кампания натижаларини баҳолаш

К.Хау¹, О.Обгенова², Э.Дж.Милнер-Гулланд¹

¹Империял Коллеж Лондон, c.howe.01@cantab.net. ²Қалмоғистон Республикаси экологик лойиҳалар маркази

Табиатни муҳофаза қилиш соҳасида ижобий муносабат ва ўргатишни ривожлантириш учун кенг қўлланиладиган формал ва ноформал таълим, хусусан, инфор­мацион кампаниялар табиат тўғрисида билимларни оширишда самарали восита бўлишини кўрсатади ва табиат муҳофазасига ижобий муносабатни туғдиради. 2006-2008 йй. Буюк Британия ҳуку­матининг Дарвин Ташаббуси фонди 2003-2007 йй. даврида ўтказилган табиатни муҳофаза қилиш ҳаракатларининг сайғокқа бўлган муносабатни ва у тўғрисидаги билимларга таъсирини ўрганиш мақсадида, Россияда тадқиқот ўтказилишига маблағ ажратди. Ушбу иш Империял Коллеж Лондон ва Қалмоғистон, Экологик лойиҳалар маркази билан биргаликда ўтказилди. Биз 8та посёлкадан 250та одамни, уларнинг сайғок тўғрисидаги фикрини ва сўнгги

йилларда у тўғрисида олган маълумотни эслай олиш олмаслигини билиш учун сўроқладик. Посёлкалар, уларда ўтказилган табиатни муҳофаза қилиш фаолиятининг турлари бўйича бир бирдан фарқланар эди. Қалмоғистонда тўртта посёлкада (Утта, Эрдневский, Молодежный ва Адик) регионал ва маҳаллий газета ва маҳаллий телевидение орқали ОАВ кампаниялари ўтказилди. Хулхутта ва Таван-Гашун посёлкалари (Қалмоғистон) ҳам сайғокни сақлашнинг фаол жараёнига ва оқартув ишига жалб этилди. Жумладан DEFRA молиялаштирган, табиатни муҳофазалаш кичик лойиҳалар Схемаси (SEPS) орқали сигирларнинг ротацияси бўйича лойиҳага ҳам. Акс ҳолда Астрахан обл. Лиман районининг 2та (Баси ва Зензели) посёлкасида одамларни жалб этиш бўйича ҳеч қандай талбиқпап ўтказилмаган

Бундай тадбирлар фақат “Степной” заказниги атрофида ўтказилди. Интервью берувчиларга сайғокни неча маротаба кўрганлиги, сайғок сонини ўзгарганлиги ва сайғокни сақлаш бўйича маҳаллий лойиҳалар тўғрисида нималарни билиши ва тур сақланишига қандай ихтиёрий хисса қўша олиши бўйича саволлар берилди. Шунингдек улардан сайғок тўғрисида маълумотлар олган ҳолларини эслаш олиш олмаслиги тўғрисида ҳам сўралди. Агарда улар эслашса, маълумотни қачон ва қандай кўринишда (масалан, газетадан ёки телевидениедан) олганини, улар нима тўғрисида бўлгани (масалан, экология ёки табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида) ва улардан тезда самара (маълумотлар олгандан сўнг интервью берувчининг тушунчалари ўзгарди) олинганини аниқладик.

Сайғоқ ва унинг сақланишига одамларнинг муносабати.

Умуман, текшириш сайғоққа ва унинг муҳофазасига ижобий муносабатни кўрсатди. Сўроқланганларнинг 94% ҳозир сайғокни келажак авлод учун сақлаш зарурлиги айтди, 84% эса Россияда сайғокнинг йўқолишига қаршилигини билдирди.

Информацион маълумотларни қимлар олади?

Сўроқланганларнинг 76% ҳар қил турдаги маълумотларни олгани эсида бўлиб, улардан сизилар ротацияси бўйича SEPS лойиҳасига жалб этилганларнинг маълумотлар олгани эсида эди. Бу маълумотларнинг ўзининг мақсадли аудиториясига етиб борганини кўрсатади. Эҳтимол, табиатда сайғокларнинг кўп миқдорини кўрган ва ёки унинг сақланиши тўғрисида билган одамлар буни эсидан чиқармайдилар. Бу натижалар, сайғоқ ва унинг муҳофазаси бўйича ҳаракатлар тўғрисидаги бошланғич билим инсон ўқигани, кўргани ёки маълумот кампанияда иштирок этганига ишончли кучайтирди деган фикрга олиб келади.

Маълумот олишман балари қандай?

Информацион кампанияда иштирок этмаган одамлар (Астрахан посёлкалари) 2006 йилгача маълумотни, одатда, телевидение орқали олганлар. Кўп ҳолларда маълумот сайғокнинг замонавий ҳавф остидаги аҳоли ва тур муҳофазаси тўғрисида эмас, балки унинг экологияси ва яшаш тарзи тўғрисида бўлган. Акс ҳолда, маълумот кампанияда иштирок этган одамлар иккита манба - газета ва телевидениедан олган маълумотларни ҳамда экология, муҳофаза қилиш ва браконьерлик каби, ёритилган мавзуларни эса тутганлар. Натижалар аёллар эркакларга нисбатан табиатни муҳофазаси тўғрисида камроқ ўқишини кўрсатди ($\chi^2=8.986$, $p=0.029$, $df=3$).

Маълумот қандай таъсир кўрсатди?

Информацион маълумотлар тез таъсир кўрсатиши кўрсатмаслигидан қатъий назар (маълумот олинганда сайғоқ билан боғлиқ муаммони тушинишда ўзгаришлар бўлди йўқми) уларнинг ўзлаштирилиши инсон жинси ва маълумот манбаси билан боғлиқ эди. Телевидение

К. Хай, сурати

Тадқиқотчилар командаси Яшкўл мактабининг ўқувчи ва ўқитувчилари билан.

Ўқиш учун материалларга нисбатан самаралироқ восита эди, эркаклар эса телевидениедан аёлларга нисбатан кўпроқ таъсирланди. Агар одамлар олган маълумотни ўзлаштирган бўлсалар, улар бу тур бўйича ҳеч қандай маълумотни эслаш олмаганларга нисбатан сўнгги уч йилда сайғоққа ижобийроқ қарайдиган бўлдилар.

Хулосалар

Тадқиқот натижалари Шимоли-Ғарбий Каспий олди аҳолиси, умуман олганда, сайғоққа ва унинг муҳофазасига ижобий қарашини кўрсатди. Уларнинг кўпчилиги тахминан 2005 йилдан бошлаб Дарвин Ташаббуси лойиҳаси ва бошқ. доирасида жамоатчиликнинг хабардорлигини ошириш бўйича регионда ўтказилган дастурларнинг таъсири остига тушган. Ушбу регионда газета ва телевидение каби ОАВ аҳолининг кўп қисми учун тушунарли ва улар табиат муҳофазаси бўйича маълумотларнинг нашр этилишига манфаатдор. Информацион кампания турли мавзулар бўйича маълумот узатишининг ҳам босиладиган, ҳам визуал воситаларидан фойдаланди. Ушбу тадқиқот самарали маълумот кампания ўтказиш учун, мавжуд бўлган телевидение ва матбуот каби маълумот узатиш тизимларидан фойдаланишнинг муҳимлигини кўрсатди. Яна у, ҳайвонларни кўрганлиги ёки посёлкаларида табиатни муҳофаза қилиш лойиҳаларига жалб этилганлиги сабабли, сайғоқ билан боғлиқ муаммага дахлдор бўлган одамлар катта эҳтимоллик билан ушбу савол бўйича ОАВ маълумотларига эътибор бериши ва эсида тутишини кўрсатди. Бу одамларнинг сайғоққа бўлган муносабатини ижобий тарафга ўзгаришига олиб келади. Демак, бу тадқиқот кўрсатишича, ОАВдан фойдаланиш, айниқса бошқа табиатни муҳофаза қилиш тадбирлар билан биргаликда табиатни муҳофаза қилиш ҳаракатла ининг самарали компоненти бўлади.

Меҳр билан бошланган иш ўз ҳосилини беради

А.Б.Нурумбетова

Қорақалпоғистон Республикаси «Онермент» хунармандлар ассоциацияси, aiza71@mail.ru

Маҳаллий аҳолининг бандлигини ошириш ва маблағнинг альтернатив манбаларини ривожлантириш мақсадида “Онермент” хунармандлар ассоциацияси томонидан Сайғокни сақлаш бўйича альянс билан биргаликда миллий кашта бўйича лойиҳа бошланди. Лойиҳа 2008 й. WCN ёрдамида бошланди (SN № 7, 9 қар.) ва 2009 йилда The Wild Foundation молиявий кўмагида давом этди. Ўргатиш учун сайғоққа браконьерлик даражаси баланд бўлган иккита (Жаслик ва Қорақалпоқ) посёлкадан аёллар таклиф этилди. Бу фаолият аёлларни ва улар орқали уларнинг

оилаларини сайғокни сақлашга жалб этишига ҳамда уларни арзон сайғок гўштини сотиб олмасликка ишонтиришига аминмиз.

2009 й. баҳор ва ёзда бир қатор семинар ва тренинглар ташкил этилди, бу ерда қизлар миллий қорақалпоқ каштасининг маҳорати ва сирларини ўзлаштирдилар. Бизнинг мақсадимиз уларни фақат хунарга ўргатиб қолмай, балки бошқа аёлларни хунарга ўргатиш бўйича ишларни кейинчалик давом эттирадиган йўлбошчиларни аниқлаш ва тарбиялаш эди.

Семинарлар вақтида кизлар психологик тренинглр ўтдилар, ўлкашунослик музейи ва Савицкий номидаги санъат музейини зиёрат килдилар, бу ерда улар маҳаллий каштанинг анъанавий намуналари билан танишдилар. Бунинг ҳаммаси уларнинг кейинги ривожланишига туртки бўлди. Маҳаллий телевидениеда чиқиш ва газетадаги интервьюлари ўзлари ҳақидаги фикрларини янада оширди. Тренингдан ўтган кизларнинг ҳар бири Қорақалпоғистон Республикаси Аёллар кўмитаси ва “Онермент” хунармандлар ассоциациясидан сертификат олди.

Семинарлар тугагандан сўнг Жаслик п. аёллари билан муваффақиятли бошланган ҳамкорлигимизни давом эттирдик. Мустақил кашта тикиш учун барча материаллар тайёрланди ва бериб юборилди. 6 ой давомида Кўнгрот тумани кизлари билан алоқани ушлаб турдик; улар орасида, Нукусга мустақил келиб буюртмаларни олиб кетадиган, йўлбошчи Майна Бийсенбаева аниқланди. У атрофида 15 киздан иборат гуруҳни йиға олди. Улар қорақалпоқ каштаси маҳоратини муваффақиятли ўзлаштириб, биринчи пулларини топа бошладилар.

Кизларимизнинг сифатли ва яхши иши 2010 й.11 мартда Нукус ш. Ўзбекистон Республикаси президенти совринига ўтказилган “ТАШАББУС-2010” кўрик-танловида иштирок этиш учун Майнани таклиф қилишга имкон берди. Дастлаб тайёргарлик ва тиришиш Майнага ушбу кўрик-танловининг лауреати бўлишига ва нуфузли диплом олишига имкон берди.

Апрел ойининг охирида жаслик хунарманд гуруҳи Сайёк кунини нишонлаш доирасида маҳсулотларининг кўргазмасини ташкил этди (юқор. қар.). “Онермент” аъзолари ҳам байрамда қатнашдилар. Улар Майнанинг оиласи ва гуруҳнинг бошқа аъзолари билан танишдилар, келаси режаларни муҳокама қилиб, хунарга қўшимча ўргатдилар. Шунингдек иккинчи гуруҳни тузишга ҳаракат қилди.

Онермент сурати

Бийсенбаева Майна – Жаслик п. хунармандчилик гуруҳининг раҳбари.

Энг қувонарлиги, Устюрт кизларида маҳоратини янада оширишга истак туғилди. Масалан, қозоқ каштасини ўзлаштириш, бу уларга маҳсулотини ўзлари яшайдиган жойда сотишга имкон яратади³.

Устюртда хунарларни ривожлантириш бўйича лойиҳани бажаришни давом этяпмиз. Бизнинг умумий мақсадимиз - ушбу фаолиятни барқарор ва мустақил қилиш. Бунинг учун Майнага хусусий тадбиркор патентини расмийлаштиришга ва Қорақалпоғистон хунармандлари ассоциациясининг тўла ҳуқуқли аъзоси бўлишига ёрдам бердик. Тикув машинасини сотиб олишга ҳам ёрдам бердик. Ҳис этишимизча, агар кизлар қорақалпоқ каштасига қўшимча қилиб қозоқча маҳсулот тикишни бошласалар, кичик бизнеснинг ривожланиши тезлашади, чунки охириги айнан Устюрт аҳоли пунктларида талабга эга.

Лойиҳалар шарҳи

ПРООН/ГЭФ/ Россия Табвазирлиги чўл лойиҳаси сайёқни сақлашга ёрдам беради

2010 й. майда ПРООН/ГЭФ ва Россия Табвазирлигининг “Россиянинг чўл биотида АҚТХ(ООПТ) бошқариш тизими ва механизмларини такомиллаштириш” беш йиллик лойиҳаси бошланди (қар. Степной Бюллетень № 25, 2009 ва № 28, 2010 - <http://www.sibecocenter.ru/sb.htm>). ГЭФ ва ПРООН унга 5,3 млн. доллар ажратяпти. Россия учун бу, айнан чўлларни сақлашга қаратилган биринчи йирик ГЭФ лойиҳаси.

Лойиҳа Россия чўлларини сақлашда АҚТХ(ООПТ) ролини кучайтиришга қаратилган – ҳам АҚТХ(ООПТ) мавжуд бўлган тизимини оптималлаш йўли билан, ҳам ҳудудий муҳофаза билан таъминланган чўл экотизимларининг майдонини ошириш ёрдамида. Лойиҳа учта асосий компонентдан иборат: (1) АҚТХ(ООПТ) чўл тизимларининг бутунлигини кенгайтириш ва ошириш; (2) АҚТХ(ООПТ) чўл участкаларини оператив бошқариш имкониятини ошириш ва (3) АҚТХ(ООПТ) кенгайтирилган тизимининг институционал салоҳиятини ошириш. ГЭФнинг одатдаги ёндашишига мувофиқ, асосий тадбирлар тўртта пилот регион ва уларга тегишли тўртта кўрикхонада ўтказилади. Ушбу регионларнинг бири (Чита, Оренбург ва Курск обл. ташқари) – Қалмоғистон Республикаси. Асосий АҚТХ(ООПТ) бу ерда – “Чёрные земли” Давлат табиат биосфера кўрикxonаси, асосий масалаларининг орасида – сайёқ популяциясини сақлаб қолиш. Лойиҳа доирасида

кўрикхона, умумий майдони 300 минг гектарли, ферал аҳамиятга эга бўлган иккита заказникни ўз бошқарувига олиши керак («Меклетинский» ва «Сарпинский», биринчиси бўйича РФ МПР қарори қабул қилинди). Лойиҳа кўрикхонага, қўшни ердан фойдаланувчилар кўриклаш режимига риоя қилишларини таъминлаш ва кўрикхона билан низоларни минималлаштириш, жумладан браконьерлик сабабларини камайтириш мақсадида, улар билан самарали ҳамкорлик ўрнатишга ёрдам беради. Шунингдек кўрикxonанинг асосий вазифаларини яхшилаш учун ҳар томонлама ёрдам олади:

А. Глаженков сурати

Шренк лолалари гулламоқда.

³Тахририятдан: Устюрт платосининг ўзбек қисмида аҳолининг кўп, 98% яқин қисмини этник қозоқлар ташкил этади.

бу ерга кўриқчиларни кўшимча жиҳозлаш ва ўқитиш, кўриқхона чегарасида сахро-чўл экотизимлари ва сайғоқ популяциясининг мониторинг тизимини йўлга қўйиш кирази. Сўнги йилларда дахшатли кўламларга етган ва жумладан сайғоққа ҳам хавф туғдираётган, чўл ёнгинларини тартибга солишга алоҳида эътибор кўрсатилади.

Сайғоқ лойиҳанинг бешта индикатор турларидан бири қилиб танланди. Шу муносабат билан, уни сақлаш бўйича Федерал стратегия ва регионал ҳаракатлар Режаси ишлаб чиқилади. Ушбу йўналиш доирасида лойиҳа, бошқалар орасида, ҳисобга олиш ишларининг тикланишини ва тур муҳофазасини яхшилаш бўйича биринчи навбатдаги амалий чораларни (аввало АҚТХ чегарасида) қўллаб қувватлайди. Браконьерлар билан курашиш учун муассасаларо ҳамкорликни ташкил этилиши сайғоқнинг химояланганлигини ошириш йўлларида бири бўлиб қолади. Лойиҳани сайғоқни сақлаш муаммосига ёндашишининг асосига турга бўлган хавфни ва тегишлича, унга қарши ҳаракатни комплекс кўриб чиқиш тамойили

И. Смелянский сурати

Синий Сирт учун тирс чўллари жуда мос.

ётказилади. *Кўшимча маълумот учун лойиҳа техник маслаҳатчиси Steppe.bull@gmail.com И. Смелянскийга мурожаат қилинг.*

Сайғоқни сақлаш учун мактаблар билан ишлаш

Барқарор ривожланиш тизими (ОУР) бўйича таълим “Барқарор ривожланиш тизими бўйича ўн йиллик таълим” (ДОУР) БМТ дастурининг қисми сифатида, мавжуд бўлган, ва у туфайли Мўғулистонда барқарор ривожланишни тутиб туриш учун ўқувчилар барча босқичда билим олиб тажрибага эга бўла оладиган, таълим тизимини ўзгартириш ва мукамаллаштириш учун асосий ёндашиш бўлади. WWF-Мўғулистон – 2004 йилдан бошлаб, ушбу ёндашишдан фойдаланишни бошлаган биринчи ташкилот. Табиатни сақлаш сиёсатимизнинг бир қисми бўлади, ўқитувчиларни ўқитиш йўли билан, мактабларга қилинган интеллектуал инвестицияларга эътибор қаратишни муҳим деб биламиз. Ушбу ёндашиш сайғоқ ареалида жойлашган мактабларда, “Ғарбий Мўғулистонда Буюк кўллар ҳавзасида сайғоқни сақлаш” лойиҳаси доирасида қўлланилади. Ўқув йили давомида икки марта- 2009 й. ноябрда ва 2010 й. майда бешта мактабда мобил тренинглари ўтказилди. ОУР тизими бўйича тренинглари хусусияти бу мактабларнинг ҳар бир ўқитувчиси, раҳбари ва маъмуриятини фаол жалб этилиши. Иштирокчилардан, WWF билан доимий ҳамкорликда маҳаллий даражада мос ўқув режаларини ишлаб чиқиш, уларни текшириб жорий этиш учун, командаларда ишлаш

сўралади. Тренинглари якунида ўқитувчилар сайғоқни сақлаш вазифаларини фақат экологик муаммоларнинг эмас, балки тежамкорлик ва ижтимоий истиқболлар контекстига киритиб, 18 ўқув режасини ишлаб чиқдилар.

Бундан ташқари, 2010 й. апрел ойининг охирида “Барқарор ривожланиш ва сайғоқни сақлашнинг орасидаги боғлиқлик” мавзуси бўйича амалий семинар ташкил этилди. Энг яхши ўқитувчилар ўзларининг ОУР кўникма ва усулларини синфда намойиш этдилар, бу иштирокчиларга ушбу глобал ёндашишни яхшироқ тушинишларига имкон берди.

Лойиҳа аймақларнинг Таълим Бўлимлари томонидан аҳамиятли қувватланди, мактаблар раҳбарияти эса пилот ташаббусларни қўллаб-қувватлади. Ўқитувчиларни ўқитиш вақтида Таълим Бўлимлари ва уларнинг методистларининг роли жуда муҳим. Барча ўқитувчилар пилот мактабларда ОУР бўйича ўз устуворликларини аниқладилар ва мактабларда ОУР моделларини тестдан ўтказдилар (жумладан мисол, усул ва материалларни). Ўқитиш - бу яхши натижалар олиш учун самарали йўлликни амалда кўрсатди. *Кўшимча маълумот учун алоқалар бўйича менежер, Khulan@wwf.mn Куланга мурожаат қилинг.*

Креативлик – муваффақият гарови!

Яшқўл к.. Марказий кутубхонаси кутубхоначиси Екатерина Очированинг сайғоқлар тўғрисида тўлиқроқ маълумотлар бор “Мамонт тенгдошлари ёнимизда” компакт-дискни яратиш

бўйича лойиҳаси муваффақиятли яқунланди. Қалмоғистон Республикаси Раҳбари совринига ўтказилган республика кўригининг “Креативлик – муваффақият гарови!” номинациясида муниципал тузилмаларнинг кутубхона ишчилари орасида Екатерина сўзсиз ғолиб бўлди. Дискни сайғоқнинг келиб чиқиши, тарқалиши ва яшаш тарзи тўғрисида маълумотларга эга, турли китоблардан олинган тўлиқ матнли материаллар тақдим этилган “ Сайғоқ – табиат мўжизаси” саҳифаси очади. Кейинги бўлимлар долзарб мавзуларни акс эттиради: “Сайғоқни сақлаш – умумий ишимиз”, “Кўриқхоналар”, улар ҳам сайғоқни сақлаш муаммолари ва Қалмоғистон ҳудудида ишлаётган табиатни муҳофаза қилиш ташкилотлари тўғрисида тўлиқ матнли материалларга эга.

“Адабиёт саҳифаси”, “Сайғоқ қалмоқ фольклориди” бўлимлари тўлиқ матн келтирилиши билан адабий манбаларнинг библиографик тавсифидан иборат.

“Изографика”, “Фотогалерея” бўлимлари муштарийларни Қалмоғистон рассомлари, суратгашларнинг сайғоққа бағишланган ишлари билан таништиради. “Ковиллар бешигида” электрон презентацияси алоҳида бўлим қилиб тақдим этилган. Ушбу информацион дискнинг муҳим қисми - китоблар, мақолалар, даврий нашрлар ва Интернетга хаволалар рўйхати келтирилган “Библиография”.

Лойиҳа материалларни мунтазам равишда мукамаллаштириш ва янгилаш имкониятига эгаллиги билан ўзига тортади. Бу биринчи, ва ҳозирча ягона диск, Яшқўл районининг маданият қишлоқ ишчиларининг йиғилишида ҳамда бир қатор таълим муассасаларида Сайғоқ йили доирасида ўтказилган тадбирларда намойиш этилди. Иш жуда катта қизиқиш уйғотди, бундай материал фақат Яшқўл районининг эмас, балки Республика таълим муассасалари ихтиёрида бўлишига кўп тилаклар билдирилди. Қалмоғистон Республикаси Ёввойи хайвонлар маркази лойиҳа муаллифи Екатерина Очирова билан биргаликда ушбу дискнинг мукамаллаштирилиши устида ишламоқда, бироқ, афсуски, уни безатишга ва керакли миқдорда тиражини белгилашга ҳозирча маблағимиз йўқ. Керакли ёрдам топа оламиз деб жуда умид қиламиз. *Кўшимча маълумот учун Н.Ю.Ариловага, arylova@gmail.com мурожаат қилинг.*

Янги нашрлар

Н.Дж.Сингх, Ю.А.Грачев, А.Б.Бекенов, Э.Дж.Милнер-Гулланд безовталаниш омилнинг ўсиши шароитида сайгоқ томонидан кўпайиш жойларининг танланиши. // *Biological Conservation* **143**, 2010. – б. 1770-1779.

Кўп ер сут эмизувчилари кўпайиш жойларида тўдалар ҳосил қилади. Бундай тўдаларга, эҳтимол, ресурс ва сувдан фойдалана олишнинг ўзгариши, йиртқич ва безовталикка чап бериш имкони муҳим бўлади. Кескин ҳавф остидаги сайгоқ бу турлардан бири. Биз тур ареалининг чегарасида кўпайиш жойларини танлашни белгилайдиган омилларни ҳамда бу жойларнинг мавсумий жойлашишида ўзгаришларини аниқлаш учун, авиация ва ер текширувлари вақтида олинган, сўнгги 40 йил давомида Қозоғистонда сайгоқнинг қўзилаш жойларининг жойлашиши бўйича макон-замон маълумотларини таҳлил қилдик. Қўзилаш жойларини тасодифий участкалардан фарқлайдиган омилларни баҳолаш ва қўзилаш учун тўғри келадиган ерлар жойлашишини олдиндан айтиб бериш учун умумлаштирилган бирлаштирилган фойдаланиш-мумкин бўлиш (использования-доступности) моделлари ишлаб чиқилди. Сайгоқлар махсулдорлиги ўртачадан паст бўлган ва йиллар бўйича махсулдорлик ўзгарувчанлигининг даражаси паст бўлган, сув манбаларига яқин ва одамлар турар жойларидан узоқдаги участкаларни танлаган. Охириги 10 йил давомида қўзилаш жойларининг аҳамиятли ўзгариши кузатилган. Улар узоқроққа, шимолга сурилиб, аҳоли пунктларидан янада узоқлашган. Натижалар қўзилаш жойларини танлаш муҳим даражада атроф муҳит омиллари билан белгиланишини кўрсатди. Бироқ безовталаниш омили ҳам бундай жойларни танлашда жиддий таъсир кўрсатади. Сўнгги ўн йилликларда унинг таъсири атроф муҳит омилларининг таъсирига босади. Безовталаниш омили таъсирининг кучайиши сайгоқ сонининг браконьерлик сабаби билан кескин қисқарилиши ва Совет Иттифоқи тарқалишининг кетидан кечган молларни боқиш учун ердан фойдаланиш интенсивлигининг қисқарилишига тўғри келади. Ўхшаш тадқиқотларга асосланган прогноз моделлар самарали мониторинг ва ургочиларни улар учун йилнинг кескин бўлган даврида муҳофаза қилиш учун, терма стратификацияси йўли билан тур муҳофазасини яхшилаш мумкин.

Н.Дж.Сингх, Ю.А.Грачев, А.Б.Бекенов, Э.Дж.Милнер-Гулланд Марказий Осиёда ўсимликлар қидириб: сайгоқ миграцияси// *Diversity and Distributions* **16**, 2010. – б. 663-675.

Маълум бўлганидай, озука ва сув, йиртқич ва қаттиқ иқлим шароитларидан пана излаб ер ҳайвонлари узоқ масофаларга кўчиб ўтади. Бу феномен ўрганилган, бироқ кўчиб юрвчи турларнинг ўзлари тўғрисида билимларимизда бўш жойлар кўп. Сайгоқ Марказий Осиё ва Россиянинг Каспий олди регионидан катта масофаларга кўчиб ўтишини биламиз. Совет Иттифоқининг ташкил этилиши ва тарқалиши билан боғлиқ, сўнгги юз йилликда содир бўлган, ижтимоий-сиёсий ва ер ўзгаришлари сайгоқ ареали ва популяциясида жиддий ўзгаришларга олиб келди. Турнинг тўртта популяциясини солиштирдик ва уларнинг ареали, миграцияларнинг экологик сабаблари ва уларнинг мавсумий ареалини танлашни белгилайдиган омилларда айирмаларни аниқладик. Ареаллар ўртасидаги тафовутни ўрганиш учун, 40 йиллик бевосита кузатувларнинг маълумотларидан фойдаланиб, тупроқ махсулдорлигининг мавсумий ўзгаришлари, ёғингарчилик микдори ва топографик ўзгарувчанликлар каби кўрсаткичларга таяндик. Тўртта популяция ҳам, махсулдорликнинг мавсумий ўзгарувчанликларига эргашиб, кенглик бўйича кўчиб ўтади, бу ёғингарчиликларнинг кенг қўламли ўзгаришлари билан яқиндан боғлиқ. Локал топографик ва иқлимий айирмалар барча популяцияларнинг мавсумий яшаш жойларининг макон-замон вариацияларини белгилайди. Оралик махсулдорлик ва унинг ўзгарувчанлигининг паст йиллик кўрсаткичлари, юқори қийматларига нисбатан мавсумий ареал ичида жой танлашга кўпроқ таъсир кўрсатади. Қозоғистонда миграциялар махсулдорлик билан белгиланади ва яқинда популяцияга бўлган салбий таъсирга қарамай, бошқа омиллар билан мураккаблашмаган. Каспий олди регионидан эса уларнинг мақоми аниқ эмас. Яшаш муҳитининг йўқолиши, браконьерлик, етарсиз даражадаги муҳофазаси ва турлар биологиясида экологик билимларимиздаги бўш жойлар туфайли, популяцияларнинг тўрттаси ҳам жиддий ҳавф остида турибди. Сайгоқ миграцияси сабабларини турли даражаларда тушиниш бу муаммоларни ечишда биринчи калам бўлиши керак.

Миннатдорчиликлар

Сайгоқни сақлаш бўйича альянс сўнгги 6 ой давомида бизнинг фаолиятимизни қўллаган Марджори Паркер, Мишель Хакеттга, Дарлин Маркович, Кент ва Глория Маршалларга, Стивен ва Карин Чейзларга, Монфорт Джойга, Ким ва Кевин Никейнларга ва Борис Станкга миннатдорчилигини билдиради. Россияда қаттиқ қишдан ва Қозоғистонда сайгоқларнинг яли нобуд бўлишидан кейин сайгоқ популяциясини тиклашга ҳайр-эҳсон қилган инсонлар: Кеннон Хадсон, Джефф Флокен, Джессика Кулер, Сюзан Вайтинг, Энтони Денсер, Брентон Хэд, Ханно Шифер, Роберто Коломюо, Гирд Мотузейт Мэтузевикьют, Барбара Палмер, Никодемус Коллоредо, Грэм Элиот ва Майк Моппетларга чин дилдан миннатдорчилигимизни билдираемиз. Шунингдек, ишимизда ёрдам берган WCN ва FFI ходимлари ва волонтерлари ҳамда ушбу сонни чиқишига ёрдам берган ташкилотлар WCN ва WWF-Мўғулистонга миннатдорчилигимизни билдираемиз.

Таҳрир хайати. Буюк Британия: проф. Э.Дж. Милнер-Гулланд [маслаҳатчи редактор], Империял Коллеж Лондон (e.j.milner-gulland@imperial.ac.uk); Қозоғистон: проф. А. Бекенов ва Ю. Грачев, Зоология институти (teriology@mail.ru); Хитой: Г. Цзян, WCS Хитой (gzhang@wcs.org); Мўғулистон: Б. Лхагвасурен, ва Б. Чимеддорж, WWF-Мўғулистон (khagvasuren@wwf.mn; chimeddorj@wwf.mn); Россия: А.Лушчекина, Экология ва эволюция муаммолари институти (rusmabcom@gmail.com) ва проф. Ю. Арилов, Қалмоғистон Республикаси Ёвойи ҳайвонлар маркази (kalmisaiga@mail.ru); Ўзбекистон: Е. Бикова [ижрочи редактор] ва А. Есипов, Зоология институти (esipov@xnet.uz).

Олти тилнинг ҳар қандайда материал юборишингизни сўраймиз. Илтимос, уларни куйидаги манзил бўйича esipov@sarkor.uz, saigaconservationalliance@yahoo.co.uk ёки муҳаррирларнинг бирига юборинг. Бюллетень бир йилда икки марта чиқади. Инглиз ва рус тилидаги муаллифлар учун қодаларни www.saiga-conservation.com да топиш ёки редакторлардан олиш мумкин. Агарда саволлар туғилса илтимос, *Saiga News* мамлақтингиздаги редактори ёки ижрочи редактор Елена Бикова (esipov@xnet.uz) билан боғланинг.

Бу нашрни online www.saiga-conservation.com, <http://saigak.biodiversity.ru/publications.html> ва <http://www.wildlifewarden.net/wcs/mini/Saiga-Chinese.pdf> да pdf форматида, ёки сўровнома бўйича қаттиқ нусха кўринишида инглиз, қозоқ, хитой, мўғул, рус ва ўзбек тилларида топиш мумкин.